

Masterproef 2020

Nele Hanssens
Herbestemming
Sint-Maartensberg

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

FACULTEIT
ARCHITECTUUR EN KUNST

MASTERPROEF 2020

Nele Hanssens

—

Master interieurarchitectuur 2019-2020

Seminarie: Genius Loci

Universiteit Hasselt -

Faculteit Architectuur en Kunst

Promotor: Koenraad Van Cleempoel

Projectbegeleider: Nikolaas Vande Keere

DANKWOORD

—

Deze masterscriptie kon enkel tot stand komen door het intensieve netwerk van verschillende personen rond mij. Een scriptie is immers nooit het werk van één iemand. Ik maak graag van deze gelegenheid gebruik om deze mensen mijn dankbaarheid te betuigen. Eerst en vooral wil ik mijn promotor dr. Koenraad Van Cleempoel bedanken voor onze fijne samenwerking, zijn deskundige kennis en zijn aanmoedigingen. Verder wil ik een woordje dank richten aan mijn projectbegeleider Nicolaas Vande Keere. Hij gaf me veel inzichten en goede raad. Zijn deskundige kennis gaf mijn nieuwe perspectieven gedurende heel mijn ontwerpproces.

Tenslotte wil ik mijn ouders bedanken voor hun opbouwende kritiek en morele steun. Ik ben mijn onvoorwaardelijke trouwe supporters langs de zijlijn zeer erkentelijk voor de kans die ze mij gaven om deze studie te mogen voltooien. Broers en zussen waren steeds bereid om me te helpen met mijn grote kleinigheden. Bedankt daarvoor.

00. // ABSTRACT

Wanneer een waardevol gebouw zijn oorspronkelijke functie verliest is het een moeilijke oefening om het geheel te herbestemmen. De vraag die dan rijst is: "Heeft het gebouw een grote historische waarde?" Zo ja, dan dient er voorzichtig omgesprongen te worden met de authentieke elementen van het gebouw. Het is noodzakelijk om het pand een beetje te kaderen in de geschiedenis. Hierbij is het belangrijk de oprichtingsdatum van het gebouw te kennen. Ook de tijdsgeest die er toen heerste kan veel duidelijkheid scheppen. Het kan bijvoorbeeld verklaren waarom er in een gevel bepaalde accenten aanwezig zijn. Dit alles helpt ons om de stijl van het gebouw te achterhalen en te beheersen naar de toekomst toe. Gebouwen kunnen een constante zijn maar functies evolueren met de tijd. Wat doe je met zo'n bouwwerk? Vaak komen deze gebouwen in de leegstand terecht, dit leidt op zijn beurt onherroepelijk tot verval van het gebouw met waardeverlies, afbraak of verkoop tot gevolg.

00. // INHOUDSOPGAVE

00.	Abstract	
01.	Inleiding	11
	01.1	Context 13
	01.2	Onderzoeksvraag 15
	01.3	Methodologie 17
02.	Onderzoek	19
	02.1	Geschiedenis Rijmenam 20
	02.2	Omgeving 28
	02.3	Analyse 34
	02.4	Oeuvre Edward Careels 44
03.	Programma	46
04.	Casestudies	49
	04.1	Predikherenklooster 50
	04.2	Stadhuis Diksmuide 54
	04.3	Stadhuis Lo-Reninge 56
	04.4	Rot-Ellen-Berg 58
	04.5	Rupert art and education centre 60
05.	Ontwerp	63
	05.1	Inleiding 64
	05.2	Buitenruimte 67
	05.3	Gemeentehuis en jongensschool 68
	05.4	Onderwijswoning 73
	05.5	Besluit 77
06.	Referenties	79
	06.1	Literatuurlijst 81
	06.2	Afbeeldingen 85

01. // INLEIDING

Afb1: Situering Bonheiden - Rijmenam

01.1 CONTEXT

De ideeën van de Franse revolutie (1789-1799) hebben blijvende en versterkende veranderingen verwekt. De toen gevestigde oude rechten en vrijheden komen tot verval in het heden. Er ontstond een nieuwe democratische gelijkheid (Heemkring Het Hoefyser, 2005).

We kunnen een gemeentehuis beschouwen als een zeer typerend gebouw. Een gebouw dat de tijdsgeest weerspiegelt op het vlak van politiek en bestuur van een gemeente. De toen heersende politieke ideeën en bouwstijlen waren zeer bepalend voor de oprichting van de gemeentehuizen. Een voorbeeld hiervan zijn de neogotische gemeentehuizen die werden opgericht in de tweede helft van de 19e eeuw. Deze neogotische gemeentehuizen vinden hun oorsprong in soort heimwee naar de middeleeuwen. Met deze beweging wou men de romantiek en de idealen uit de middeleeuwen doen heropleven.

De fusie van gemeenten zorgden voor een leegstand van gemeentehuizen in de fusiegemeenten. Enkel in de hoofdgemeente was nog een gemeentehuis vereist. Dit openbare gebouw werd al snel te klein en voldeed niet langer meer aan de hedendaagse normen en eisen.

Te kleine infrastructuur, verouderde ontoegankelijke ruimtes werden minder aanvaardbaar om openbare diensten te herbergen.

In mijn onderzoek staat de herbestemming van het voormalige gemeentehuis Sint-Maartensberg in Rijmenam centraal. Rijmenam is een deelgemeente van Bonheiden. Het is gelegen in de provincie Antwerpen. Deze streek aan de Dijle wordt ook weleens 'Brabantse Kempen' genoemd. De Dijle heeft een belangrijke rol gespeeld bij het ontstaan van Rijmenam. Dit mooie natuurgebied is al eeuwenlang een belangrijke trekpleister voor allerlei soorten toerisme o.a. wandel en fietstoerisme. Ook qua gastronomie staat Rijmenam hoog aangeschreven. Het voormalige gemeentehuis en jongensschool Sint-Maartensberg, heeft een zeer centrale ligging op het nu achtvormige dorpsplein. De 14e-eeuwse gotische kerk, de classicistische pastorie en het oude gemeentehuis geven het centrum van Rijmenam een historisch karakter (Heemkring Het Hoefyser, 1969) (Erfgoedagentschap, 2019).

01.2 ONDERZOEKSVRAAG

Hoe kan de historische site Sint-Maartensberg een nieuw sociaal-cultureel centrum worden voor Rijmenam, zonder afbreuk te doen aan de erfgoed waarde van het gebouw?

01.3 METHODOLOGIE

In dit onderzoek naar de geschikte herbestemming van Sint-Maartensberg, heb ik gebruik gemaakt van verschillende onderzoeksmethodes. De verschillende methodes zijn gebaseerd op subjectieve en objectieve informatiebronnen. Het onderzoek is opgebouwd uit vier delen. Het eerste deel betreft een klassiek historisch onderzoek. Hier besteed ik aandacht aan de historische context. Op die manier zet ik de erfgoed waarde van het gebouw in de kijker. De stedenbouwkundige context van het gebouw is de tweede belangrijkste pijler van mijn research. Hierbij bekijk ik de unieke landelijke ligging van de site en breng het geheel in kaart. Ook de verschillende gesprekken met de inwoners van Rijmenam worden in dit deel belicht. Ik ontdek hier de leefwereld van de Rijmenamenaars. De derde fase bestaat uit een aanvulling op fase één en fase twee.

Deze uitbreiding bestaat hoofdzakelijk uit tekeningen, illustraties en foto's met een minimum van toegekende tekst.

Het visuele aspect tracht ik te optimaliseren met deze derde fase. Met deze drie fases in het achterhoofd beland ik bij mijn laatste fase. In dit onderzoek ga ik opzoek naar een geschikte programma bepaling voor Sint-Maartensberg.

Ik verlies hierbij de erfgoedwaarde van het gebouw niet uit het oog. Ik probeer hier mijn programma te verdedigen aan de hand van vijf verschillende casestudies. Deze vijf voorbeelden ga ik gebruiken als achtergrond informatie. De bestudeerde gebouwen hebben alle vijf, één of meerdere raakpunten met Sint-Maartensberg. Deze cases zijn voeding voor de herbestemming van Sint-Maartensberg en werken stimulerend.

02. // ONDERZOEK

02.1 GESCHIEDENIS

TIJDLIJN OVERZICHT

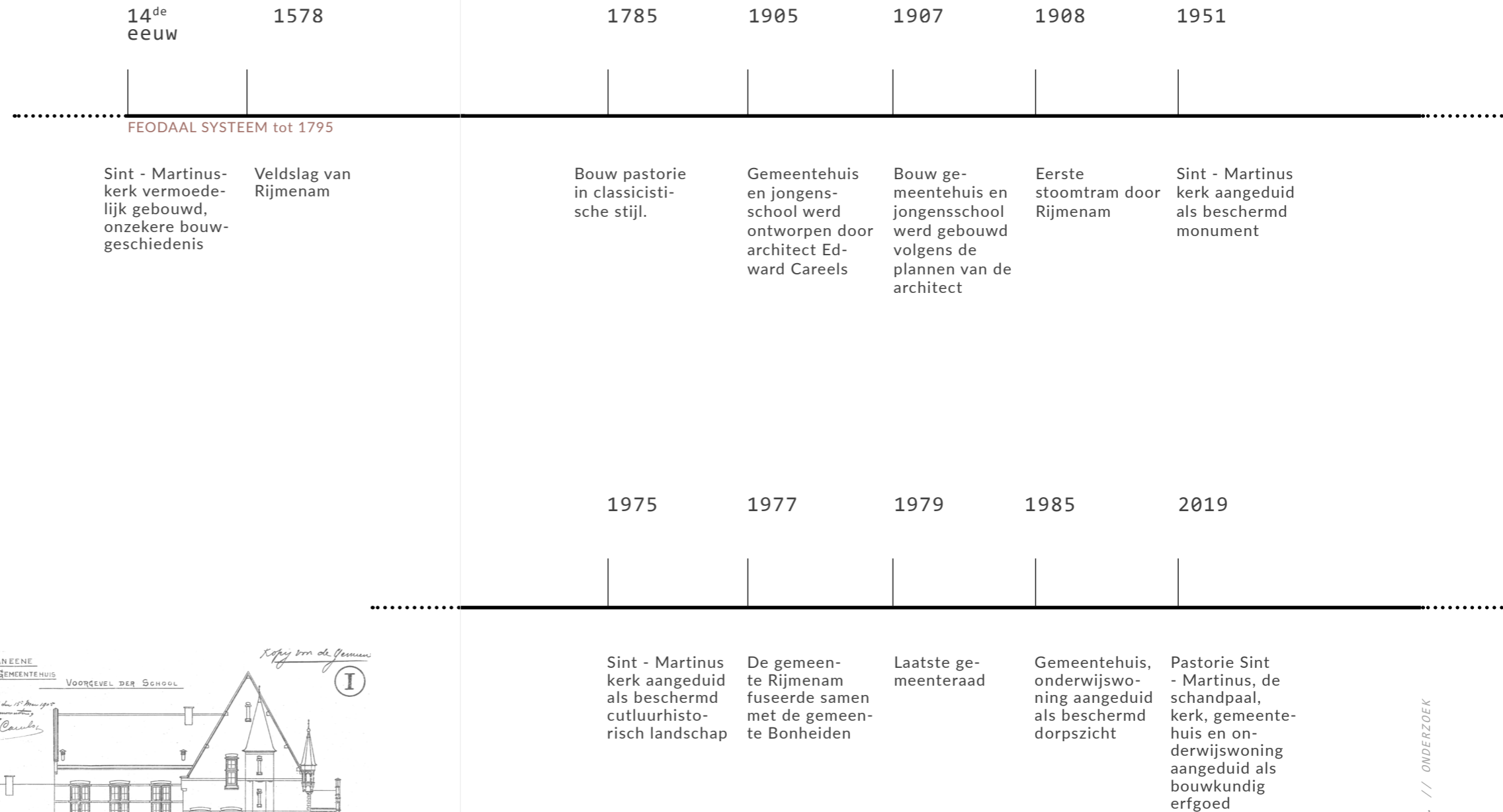
Afb. 2: De gotische kerk

Afb. 3: Originele tekening van Edward Careels van 1905

Afb. 4: Originele schets van Edward Careels

SINT-MAARTENSBERG

Het voormalige gemeentehuis en jongensschool met aangrenzende conciërgewoning, werd in neogotische stijl gebouwd omstreeks het jaar 1907 in de dorpskern van Rijmenam. Het ontwerp van het gebouw situeert zich ergens in 1905. Het is een creatie van een toen lokaal bekende architect met name Edward Careels.

De toenmalige jongensschool was te klein en vroeg om uitbreiding. Dit resulteerde in afbraak en heroprichting van een groter gebouw. Gelijktijdig met het vergroten van de jongensschool werd ook het aangrenzende gemeentehuis opgericht met politiekantoor en brandweerkazerne. Tevens werd er aanpalend een conciërgewoning of onderwijswoning bijgebouwd. Dit was destijds zeer typisch voor kleinere gemeentes om alle belangrijke functies samen te brengen (Mertens, 2008). De onderwijswoning is verbonden met het gemeentehuis door middel van een grensmuur met een toegangspoort aan de straatzijde. De poort is gezamenlijk voor beide gebouwen maar

ze hebben elk ook hun eigen hoofdingang vooraan (Erfgoedagentschap, 2019).

In 1977 was de fusie van gemeente Rijmenam met gemeente Bonheiden een feit. De laatste gemeenteraad in de raadzaal van het gemeentehuis van Rijmenam vond plaats in 1979. Een marmeren plaat met gouden letters in de inkomhal herinnert elke bezoeker aan deze gebeurtenis.

Door de fusionering van Rijmenam en Bonheiden verplaatste de functie van het gemeentebestuur uiteraard naar Bonheiden. Ik denk te mogen stellen dat de herbestemming van Sint-Maartensberg een onopgeloste vraagstuk is sedert 1977.

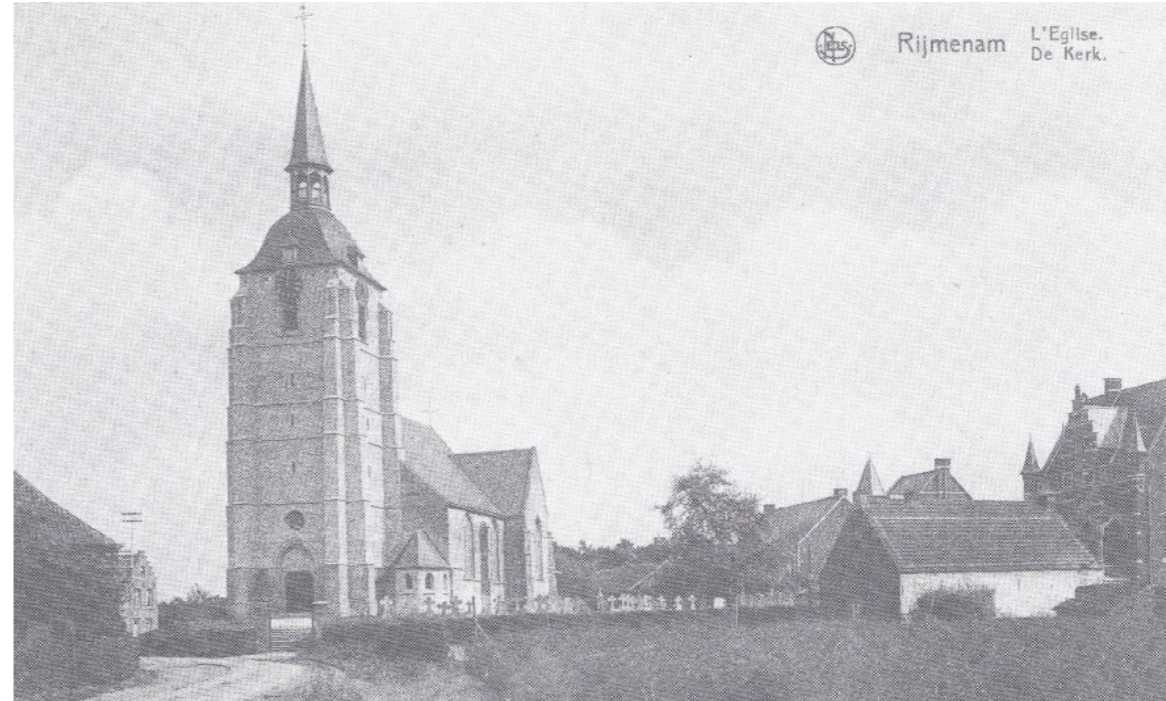
Nochtans werden er in het verleden verschillende plannen voor mogelijke herbestemmingen ingediend. Een kinderkribbe, een feestzaal, een dokterspraktijk, behoorden volgens bijgevoegde plannen tot de mogelijkheden. Mede door wisselende besturen werden deze plannen nooit uitgevoerd.

Afb. 6 Foto van de huidige situatie van de dorpskern

DORPSKERN

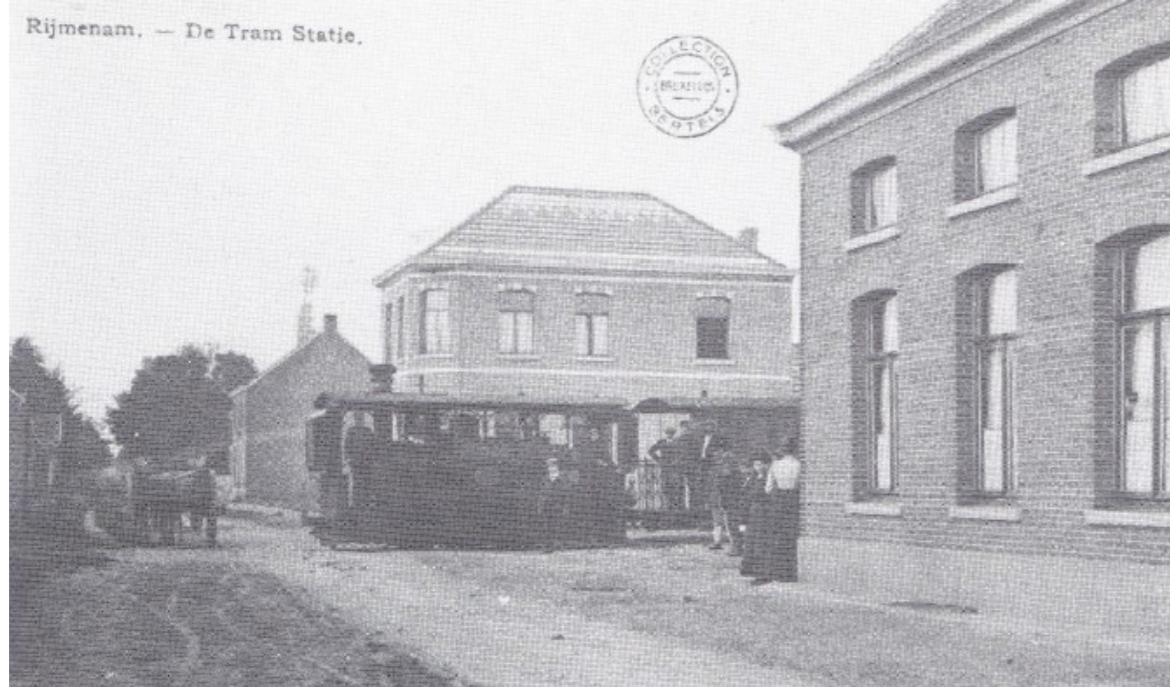
Rijmenam heeft een authentieke dorpskern met een zeer rijkelijke uitstraling. Niet enkel in het centrum maar ook in de ruime omgeving rondom vinden we architecturale pareltjes terug. Hierbij denk ik aan de vele statige herenhoeves met bijgebouwen en de aanwezigheid van indrukwekkende kastelen. Een voorbeeld hiervan is kasteel van Hollaken. Deze royale architectuur heeft Rijmenam te danken aan zijn veelzijdige geschiedenis. Sinds mensenheugenis is Rijmenam een plaats waar het goed vertoeven is. De gunstige ligging van de rivier is hier zeker mede voor verantwoordelijk. Nabij de rivier werden er op verschillende plaatsen, zeer oude Romeinse muntstukken terug gevonden. Daaruit kan je afleiden dat Rijmenam daadwerkelijk bewoond werd sinds de vroegste tijden. Ook is de weelderige architectuur overvloedig aanwezig in de prachtige gotische Sint-Martinus kerk. Waarschijnlijk om de verhevenheid te beklemtonen werd de kerk op een natuurlijke zandheuvel gebouwd. Volgens de volksoverlevering werd de parochie en de kerk gesticht door Sint-Elooi. Via de Dijle kwam Sint-Elooi in Rijmenam het geloof verkondigen (Vangeel, De Vos & Wauters, 2012).

Afb. 7 Vooraanzicht kerk

Het bouwjaar van de kerk is niet gekend maar men vermoedt dat het zich situeert ergens in de 14e eeuw. Tijdens de slag van Rijmenam in 1578 was het monument afgebrand, zodat herstel zich opdroeg in 1580. De toren echter werd pas hersteld in 1612. In de loop der jaren onderging het godshuis nog enkele opmerkelijke gedaanteveranderingen. Hoofd- en zijbeuken werden vernieuwd en de toren werd nogmaals hersteld na de eerste wereldoorlog. In de directe nabijheid van de kerk vind je een classicistische pastorie evenals het oude gemeentehuis met aangrenzend de oude jongensschool en onderwijswoning (zie eerdere beschrijving). Deze belangrijke historische gebouwen zijn statussymbolen en drukken duidelijk hun stempel op de geschiedenis van Rijmenam. Van de classicistische pastorie is geweten dat ze werd gebouwd in 1785. Het gebouw straalt rijkdom uit. Het was zeker niet gebruikelijk om zo'n uitgesproken royale architectuur neer te zetten in die tijd. Destijds had de dienstdoende pastoor wel problemen met de financiering van het gebouw rond te krijgen. Duidelijkheid over de afbetaling van het pastoriegebouw is er niet.

Door de Franse revolutie werd de hypotheek nooit volledig terugbetaald. De Fransen hadden de pastorie veroverd maar deze werd later terug geschonken aan de parochie. Men spreekt in de geschiedenis veel over schenkingen aan de kerk door passanten en gelovigen. Rijmenam was toen een trekpleister voor bedevaarders mede dankzij het altaar van Sint-Elooi. Ook nu nog komen er op regelmatige basis bedevaarders langs in de kerk. Getuige hiervan is het veelvuldig beschreven dagboek achteraan de kerk dat al aan zijn 5de editie toe is (Erfgoed Agentschap Onroerend, 2019), (Goten, F. V., 1987), (Heemkring - Het Hoefijzer, 1969) (Vangeel, De Vos & Wauters, 2012).

Afb. 8 De tram in Rijmenam

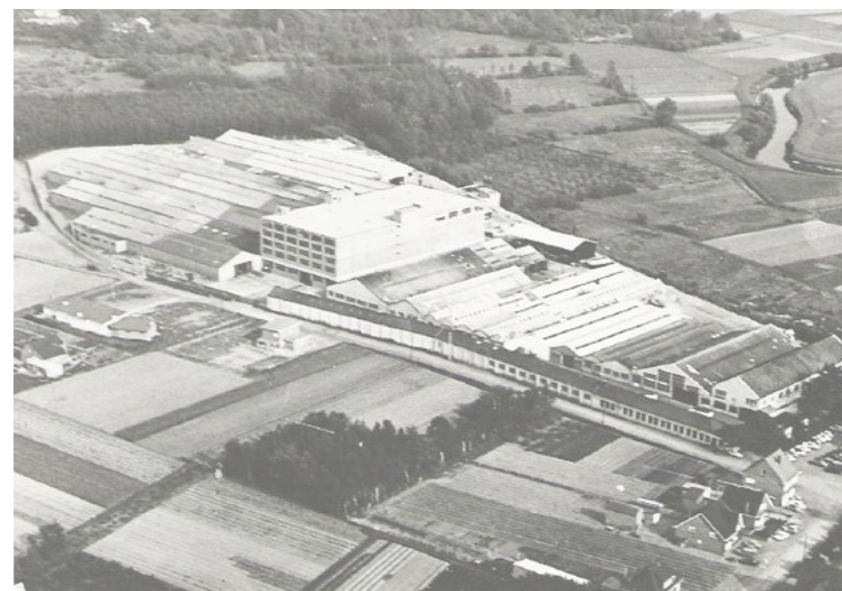
TOERISME

Op 24 mei 1897 werd er op de gemeenteraad voor het eerst gesproken over de aanleg van een tramlijn tussen Mechelen - Rijmenam - Aarschot. De voorbereiding van dit project duurde 10 jaar. Op 25 juli 1908 pufte de eerste stoomtrein Rijmenam binnen. Deze innovatie veranderde Rijmenam opnieuw in een bloeiende gemeente. De optelsom van gastronomie in een mooie rustige omgeving gepaard met de monumenten en het gelovige aspect maakte van Rijmenam een aantrekkelijk oord voor toerisme. De Rijmenammaars waren zeer creatief; ze verhuurden ligstoelen zodat toeristen een hele dag in het bos konden vertoeven om hun longen te zuiveren. Ook geneesheren stuurden hun patiënten naar Rijmenam. In een later stadium ontstond er een sanatorium met 125 bedden. Dit groeide uit tot het Imelda-ziekenhuis zoals we het nu kennen (Historiek, n.d).

De plaatselijke horeca deed ook zijn voordeel met het toenemende toerisme. Horecazaak: 'In den Bonte Os' is zeer bekend in Rijmenam en ver daarbuiten (Ontdek de boeiende geschiedenis van In den Bonte Os, n.d).

Ook de boeren maakten veelvuldig gebruik van de tram. Ze gebruikten het tramvervoer om hun landbouwproducten (voornamelijk asperges) naar de wekelijkse markt in Mechelen te brengen.

De bombardementen tijdens de tweede wereldoorlog betekende het einde van de tramlijn Mechelen - Rijmenam - Aarschot. De tramlijn verdween en de autobus deed zijn intrede (De tram in Rijmenam, 1987), (Goten, F. V., 1987).

Afb. 9 Een luchtfoto van de Meurop genomen omstreeks de jaren 60'

MEUROP

De Meurop was een belangrijke meubelfabriek in Rijmenam. De fabriek werd opgericht na de tweede wereldoorlog, meer bepaald in 1947. Deze designmeubelen waren modern en betaalbaar en zetten Rijmenam op de kaart in de jaren '50. Ook dit gegeven droeg bij tot de Rijmenamse welvaart. Door faillissement sloot deze industriële site in 1980 definitief zijn deuren. Na jaren van leegstand zijn er nu nieuwe plannen voor deze locatie (Een nieuwe wijk in de stijgers, n.d), (Ovam, 2019).

De site Sint-Maartensberg wordt gekenmerkt door een authentiek landelijk karakter. Enerzijds ligt Sint-Maartensberg in het midden van de dorpskern met in zijn onmiddellijke omgeving: de kerk, de feestzaal Sint-Martinus, de lagere school en het rusthuis. Anderzijds kan Sint-Maartensberg gemakkelijk losgekoppeld worden van deze dorpskern door de unieke ligging ervan. De achterliggende velden en de Dijle met haar open landschap plaatsen deze site evenzeer buiten de dorpskern. In de buurt bevinden zich verschillende verenigingen zoals de jeugdbeweging (Chiro), voetbalclub, tennisvereniging. Het contact met de bevolking in Rijmenam leert mij dat de lokale economie van Rijmenam niet zo optimaal functioneert. Net zoals op vele andere plaatsen verdwijnt ook in Rijmenam de plaatselijke slager, bakker, krantenwinkel, enz. De voedingswinkel lijkt momenteel te kunnen standhouden maar werd in het verleden al dikwijls overgenomen. Ook cafés zijn eerder zeldzaam geworden in Rijmenam.

De achteruitgang van de plaatselijke middenstand in Rijmenam gaat hand in hand met het fenomeen 'de vergrijzing van de bevolking'. Dit kan je afleiden uit het inwonersaantal van gemeente Bonheiden-Rijmenam (Jouw gemeente in cijfers, 2018). Dezelfde vergrijzingstendens wordt bevestigd in heel wat Vlaamse dorpen. Nieuwe inwoners van Bonheiden-Rijmenam zijn vaak mensen met een 'nine to five' job in het Brusselse of Antwerpse. Weinig nieuwkomelingen willen zich engageren voor de verschillende kleinschalige verenigingen van de Rijmenamse gemeenschap. De plaatselijke lagere dorpschool is voor Rijmenam zeer belangrijk. De lagere school fungeert in Rijmenam als ontmoetingsplaats. Nieuwe jonge gezinnen maar ook oudere inwoners komen er nog prominent over de vloer. De school wordt dan ook gezien als de lijm van het dorp Rijmenam. De school maakt de verbinding tussen jongere en oudere inwoners. Deze school bevindt zich op een wandelafstand van twee minuten van de site Sint-Maartensberg.

1. Dorpsplein
2. Kerk
3. Pastorij
4. Lagere school
5. Sint-Maartensberg
6. Feestzaal Sint-Martinus
7. Rusthuis
8. Jeugdbeweging
9. Voetbal
10. Meurop

Afb. 10: De dorpskern van Rijmenam

NIEUWE WIJK

In de nabije buurt van Sint-Maartensberg bevindt zich eveneens de oude Meurop fabriek. Men is van plan om deze site in de toekomst te herbestemmen. In 2023 zouden de eerste bewoners en handelaars er hun intrek kunnen nemen. Het masterplan van deze herbestemming omvat de bouw van appartementswoningen, eengezinswoningen, clusterwoningen, sportinfrastructuur, urban villa's en kantoren. Het aantal woningen en bouwlagen kunnen de projectontwikkelaars Cogiva en PSR nog niet bevestigen. Men schat met de bouw van deze nieuwe wijk ongeveer 150 personen extra te kunnen huisvesten. Dit betekent een aantrekkings van ongeveer een 25-tal jonge gezinnen. Heel deze opzet zal op zijn beurt resulteren in een verjonging van Rijmenam.

Verder zou er ook een publiek park komen en een privé park voor de inwoners van het Dijledonk. Men wil er een aangename mix maken van wonen, werken en recreatie. De huidige inwoners van Rijmenam zijn zeer tevreden met deze herbestemming omdat de oevers van de Dijle beter toegankelijk zouden worden voor wandelaars en fietsers (Eycken, 2020).

Toekomstvisie:

Afb. 11: De meurop site

Afb. 12: De toekomstvisie van de projectontwikkelaars voor de Meurop

TOPOGRAFISCHE GESCHIEDENIS

Als je de historische kaarten vergelijkt met elkaar zie je hoe dat Rijmenam evolueert door heen de jaren. Opvallend is dat in en rond de dorpskern de bebouwing licht toeneemt. Ondanks dit alles slaagt Rijmenam erin om zijn typische landelijke uitstraling met authentiek karakter te behouden. Op de historische kaarten herken je nog steeds het huidige stratenpatroon met de kronkelende baantjes. Deze zijn dus min of meer bewaard gebleven. De kerk en het 'Frankische' dorpsplein sierden vroeger de centrale plaatsen van het dorp en doen dat nu nog steeds. In de dorpskern is er een toename van gebouwen waarneembaar maar de kern blijft kleinschalig qua bebouwing. Aan de rand van het dorp bevinden zich omvangrijke gebouwen die de verhouding ten opzichte van het dorp overtreffen. Zo zie je op de kaart van 1989 dat er verschillende grondgebieden zijn opgeofferd voor de grootschalige meubelfabriek, de Meurop (Plan-Mer-Screening, verzoek tot ontheffing, 2015).

Als je inzoomt op de site van Sint-Maartensberg, zie je bijna geen veranderingen. De omtrek van het perceel blijft door de eeuwen heen onveranderd. Uit de oudste terugvindbare kaarten namelijk de Ferraris kaarten (1771-1778) kunnen we afleiden dat er op deze plaats (kavel) toen al een bebouwing bestond. Welke functie het gebouw toen had is onduidelijk. Volgens de oudere generatie in Rijmenam bevond er zich voor de bouw van Sint-Maartensberg ook een jongensschool.

1771
-
1778

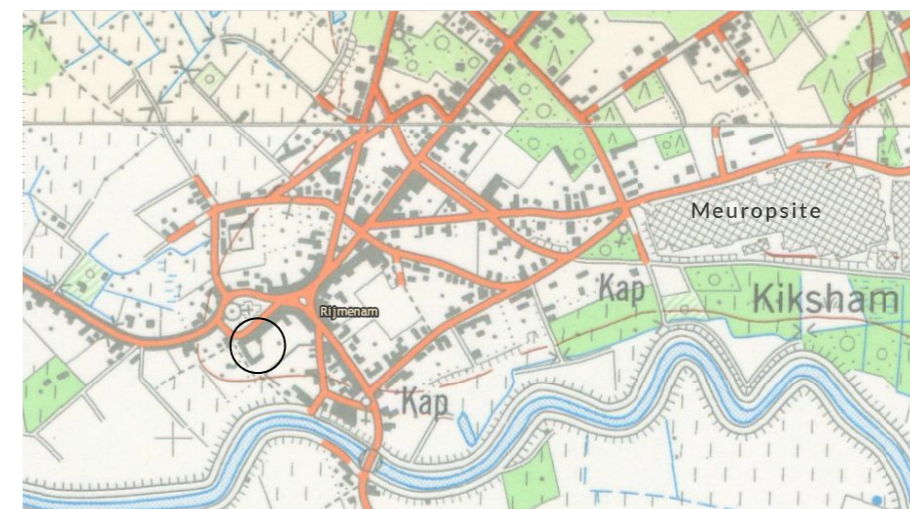
Afb. 13 Ferraris kaarten 1771 -1778

1842
-
1879

Afb. 14 Popp kaarten 1842 - 1879

1989

Afb. 15 Kaarten van 1989

BONHEIDEN - RIJMENAM

Bij de vergelijking van Bonheiden met haar deelgemeente Rijmenam valt het op dat Bonheiden dichter bevolkt is dan Rijmenam. Rijmenam beschouwt Bonheiden eerder als 'het stad'. Dit impliceert misschien onrechtstreeks dat Bonheidenaren meer rechten zouden hebben dan Rijmenammenaren. Niets is minderwaar natuurlijk maar toch is het iets wat leeft onder de oudere generatie. Bonheiden is bevoordeeld met een gunstigere ligging omwille van zijn belangrijke provincieweg. Bovendien ligt Bonheiden dicht bij Mechelen. Dit resulteert in meer inwoners met als logisch gevolg dat Bonheiden dichter bebouwd is. Qua verkeer is Bonheiden veel drukker dan Rijmenam. Belangrijke openbare gebouwen zijn gesitueerd in Bonheiden o.a. het gemeentehuis, de bibliotheek, ontmoetingscentrum etc.

Inderdaad dit is reden waarom sommige Rijmenammenaren zich tweederangsburgers voelen. Deze geruchten zijn pertinent onwaar. Het gemeentebestuur doet zijn best om zich voor beide gemeentes evenveel in te zetten. Zo werd de pastorie van Rijmenam volledig gerestaureerd in 2018. Kosten noch moeite werden gespaard om dit gebouw in ere te herstellen in haar oorspronkelijke staat. In 2020 zal ook de 19e -eeuwse feestzaal Sint-Martinus met de nodige kennis worden aangepakt. Eveneens kijkt men vooruit om de voormalige site van De Meurop te herbestemmen. Er circuleren reeds plannen om er een residentiële site op te richten genaamd Dijledonk (Een nieuwe wijk in de steigers, 2018), (OVAM, 2019), (Verbeeck, 2018).

Afb. 16 De dorpskern van Rijmenam omgeven door veel groen

Afb. 17 De dorpskern van Bonheiden, opvallend drukker

Afb. 18 Voorgevel van het gemeentehuis Sint-Maartensberg

EXTERIEUR

In de loop der jaren onderging het gebouw weinig veranderingen. Door de fusie van de twee gemeenten in 1977 kwam de site in de leegstand terecht. In 1979 was er sprake om deze site te herbestemmen naar een dokters cabinet en kinderkribbe. Deze plannen werden nooit gerealiseerd.

De gemeenteraad koos ervoor om het OCMW voorlopig onder te brengen in Sint-Maartensberg. Eveneens realiseerde men er een ontmoetingsruimte voor senioren en een feestzaal. Later werd hier ook een kleinschalige bibliotheek, weliswaar met reservatie dienst aan toegevoegd.

Hiervoor werden enkel de hoogstnodige werken uitgevoerd. De jongensschool werd opgetrokken in de hoogte en werd ingericht als vergaderzaal. Deze zaal kan gehuurd worden door verenigingen van Bonheiden en Rijmenam voor allerlei doeleinden. Er werd ook een kleine aanbouw voorzien die dienst doet als feestzaal (Heemkring 't Hoefyser, 2005), (Erfgoedagentschap, 2019). Volgens enkele inwoners van Rijmenam doet deze aanbouw afbreuk aan de uitstraling van de site.

Bij de onderwijswoning hebben er geen architecturale ingrepen plaatsgevonden.

Afb. 19 Zijgevel onderwijswoning

Afb. 20 Hal van het gemeentehuis

INTERIEUR

Architecten ontwikkelde destijds voor schoolgebouwen in neogotische stijl een aantal kenmerkende elementen. Typisch waren de klaslokalen met hoge plafonds voor voldoende luchtcirculatie. Ook werden de raampartijen hoger geplaatst om de afleiding voor kinderen te verminderen. Deze principes vinden we dan ook terug op de originele plannen van architect Edward Careels. Van het oorspronkelijke interieur van het oude gemeentehuis en de jongensschool is bijna niets meer terug te vinden. De indeling van de verschillende ruimtes doorstond wel de tand des tijds. Tijdens de renovatie werken in de jaren 80' werden zo goed als alle originele interieur elementen weggewerkt onder nieuwe materiaalafwerkingen. Zo zijn bijvoorbeeld de hoge gewelf plafonds van het oude gemeentehuis en jongensschool niet meer zichtbaar. Op sommige plaatsen kan je hier wel nog een glimp van opvangen. Het gemeentehuis deed destijds dienst voor het OCMW.

Afb. 21 Openhaard raadzaal

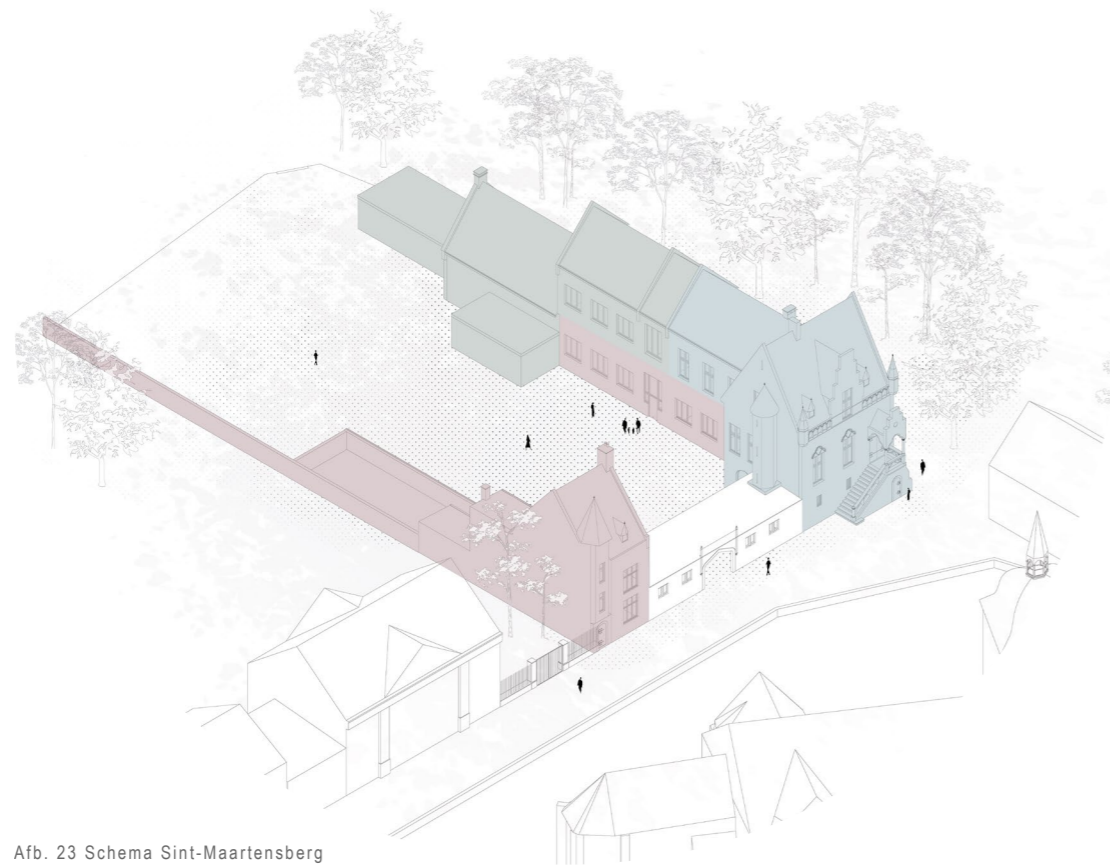
Vandaar de aanpassingen naar meer modernere interieurtechnieken voor kantoren. Deze kantoorruimtes zijn niet langer meer in gebruik door het OCMW. Het interieur van de raadzaal is nog volledig intact. Het is één van de weinige ruimtes die zijn originele raampartijen heeft behouden. De zolder van het gemeentehuis en jongensschool is ook ongewijzigd gebleven. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de slechte toegankelijkheid naar deze vertrekken.

De onderwijswoning heeft nog steeds zijn originele indeling en schrijnwerk. De woning onderging door de jaren heen enkele interieurinterventies. Er werden moderniseringswerken uitgevoerd. Plafonds werden verlaagd om vernieuwing van elektriciteit te kunnen realiseren. De ingrepen waren noodzakelijk omdat de woning verhuurd werd door het OCMW. Nu staat de woning al enkele jaren leeg.

Afb. 22 Detailfoto

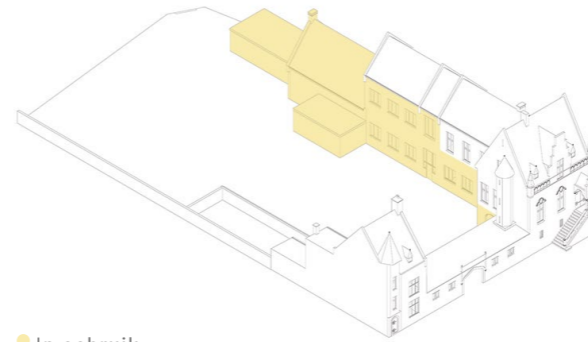
ANALYSE SITE:

Afb. 23 Schema Sint-Maartensberg

- Gemeentehuis
- Aangebouwd in de jaren 80'
- School en onderwijswoning

Huidige situatie

● In gebruik

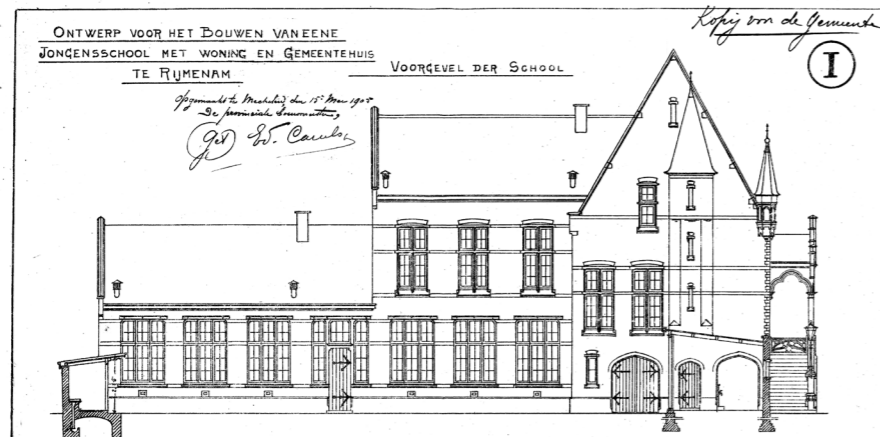
Afb. 24 Schema Sint-Maartensberg

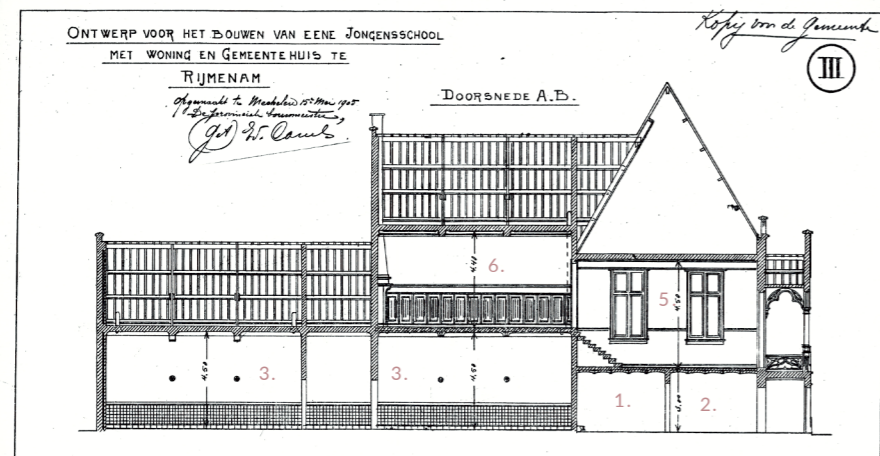
Afb. 25 Schema Sint-Maartensberg

1. Ingang	4. Feestzaal
2. Ontmoetingscentrum voor senioren	5. Ingang feestzaal
3. Bureau OCMW/
Bibliotheek uitleendienst	6. Vergaderruimte
	7. Leegstaande onderwijswoning

Situatie 1907

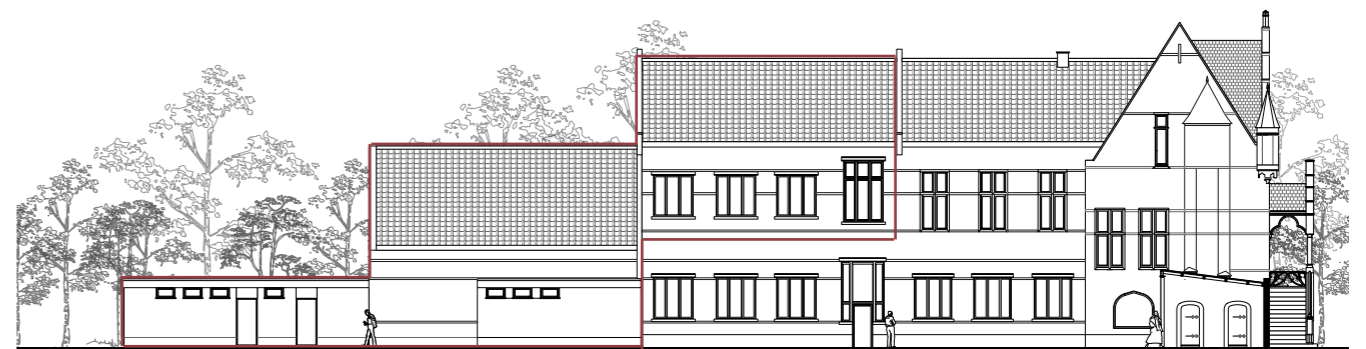
Afb. 26 Aanzicht van Sint-Maartensberg gemaakt door Edward Careels

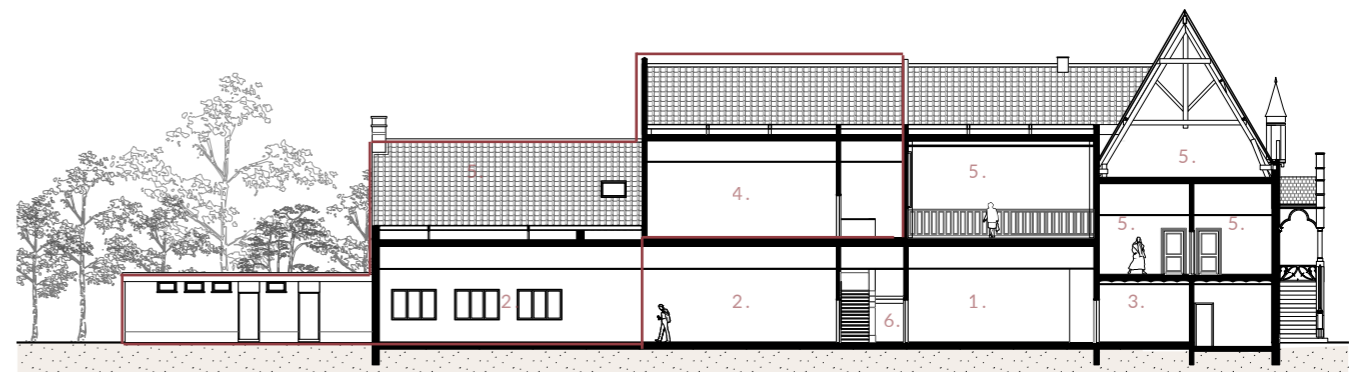
Afb. 27 Doorsnede van Sint-Maartensberg gemaakt door Edward Careels

- 1. Brandweer
- 2. Gevang
- 3. Klaslokalen
- 4. Raadzaal
- 5. Hal

Huidige situatie

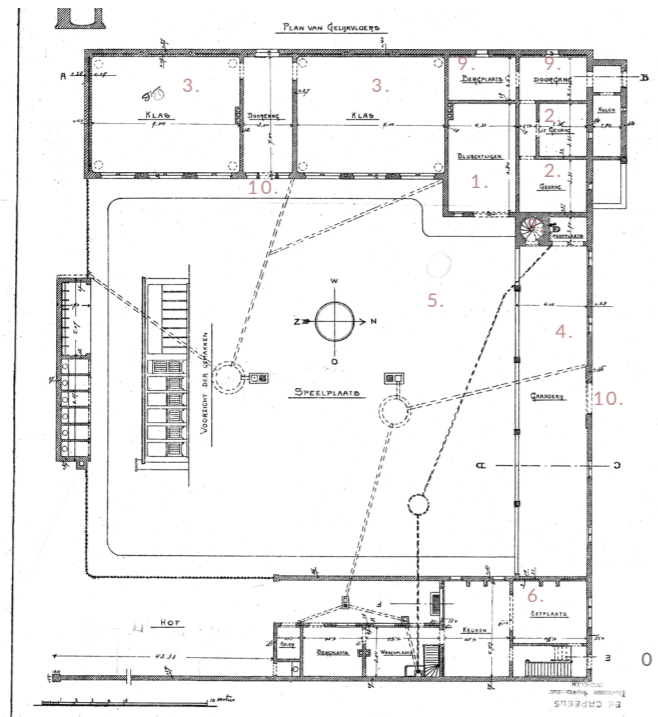
Afb. 28 Aanzicht van de huidige situatie Sint-Maartensberg

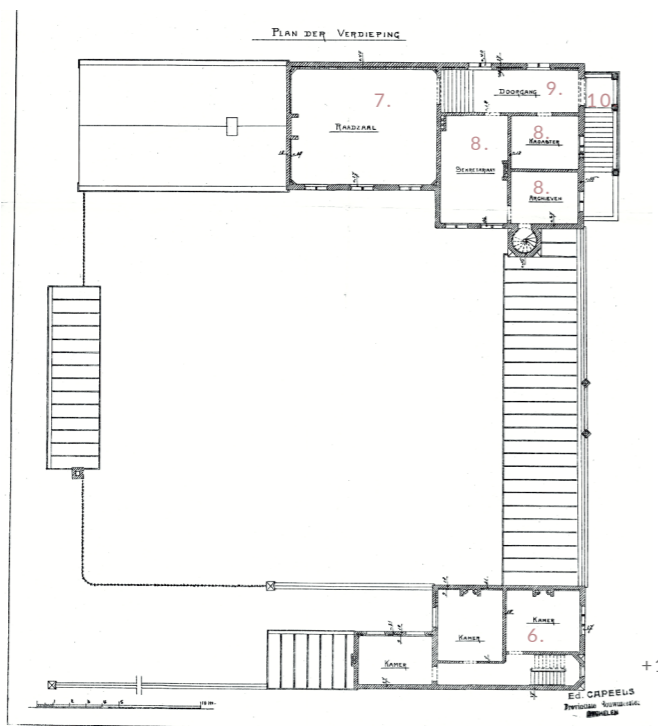
Afb. 29 Doorsnede huidige situatie Sint-Maartensberg

— Aanpassing jaren 80'

- 1. Ontmoetingscentrum senioren
- 2. Feestzaal
- 3. Kantoor OCMW/ uitleendienst bib
- 4. Vergaderruimte
- 5. Niet in gebruik/ opslag
- 6. Hoofdingang

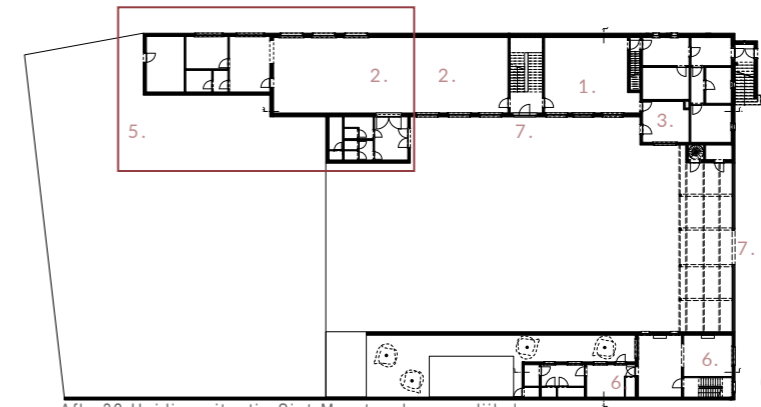

Afb. 30 Grondplan gemaakt door Edward Careels in 1905

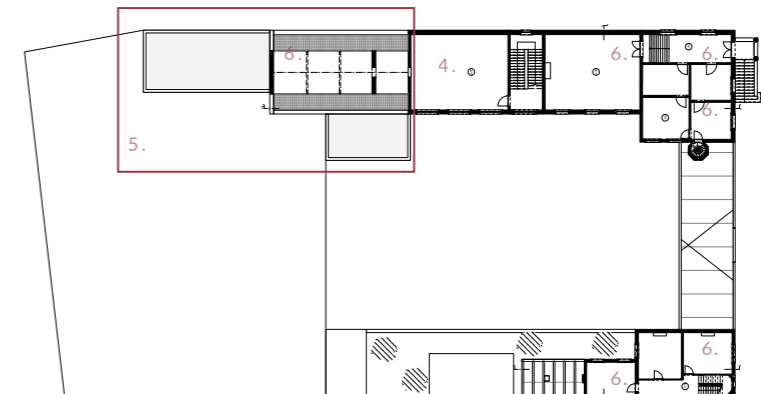

Afb. 31 Grondplan gemaakt door Edward Careels in 1905

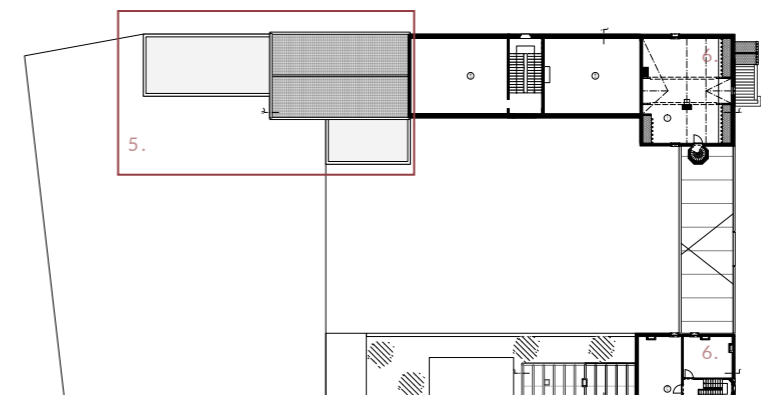
- 1. Brandweer
- 2. Gevang
- 3. Klaslokalen
- 4. Gaanderij
- 5. Speelplaats
- 6. Onderwijswoning
- 7. Raadzaal
- 8. Administratie
- 9. Circulatie
- 10. Hoofdingang

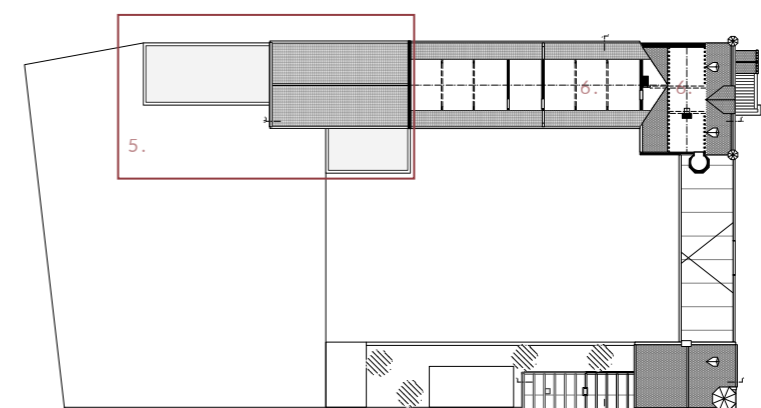
Afb. 32 Huidige situatie Sint-Maartensberg, gelijkvloers

Afb. 33 Huidige situatie Sint-Maartensberg, eerste verdieping

Afb. 34 Huidige situatie Sint-Maartensberg, zolderverdieping

Afb. 35 Huidige situatie Sint-Maartensberg, zolderverdieping

- 1. Ontmoetingscentrum senioren
- 2. Feestzaal
- 3. Kantoor OCMW/ uitleendienst bib
- 4. Vergaderruimte
- 5. Aanbouw
- 6. Niet in gebruik/ opslag
- 7. Hoofdingang

2 4 10
1 3 5

02.4 OEUVRE EDWARD CAREELS

Sint-Maartensberg werd ontworpen door Edward Careels. Hij was destijds een zeer gekende architect in de omgeving van Mechelen. Om de site Sint-Maartensberg beter te analyseren liet ik mezelf opsloppen door zijn levenswerk. Zo probeerde ik de historische waarde van Sint-Maartensberg te achterhalen. Het neogotische aspect speelt in de scène van Sint-Maartensberg de hoofdrol. Dit gegeven moet worden doorgetrokken in de herbestemming. De herbestemming van Sint-Maartensberg en de ingrepen die hiervoor zouden worden uitgevoerd moeten dermate minimalistisch zijn zodanig dat de neogotiek niet in het gedrang komt.

De architect werd geboren te Lier in 1857 en overleed in 1933. Zijn carrière bestond uit vele uiteenlopende projecten. Naast zijn loopbaan als provinciaal bouwmeester was hij ook nog zelfstandige architect. Op 14-jarige leeftijd startte Careels zijn carrière als leerjongen bij een plaatselijke meubelmakerij. Tegelijkertijd volgde hij lessen aan de teken- en bouwkundige school van Lier. Nadat hij succesvol deze opleiding had afgerond ging Careels aan de slag als klerk tekenaar bij de toenmalige Eugène Give (1819-1890) en later bij zijn zoon Louis Give (1854-1929).

Door de vele dienst jaren als klerktekenaar beschikte Careels over ruime ervaring en dito kennis. Hij slaagde met glans voor zijn architectuuropleiding aan de Antwerpse Koninklijke Academie van Schone Kunsten. Op 42-jarige leeftijd werd Careels aangesteld als bouwmeester in de regio Mechelen. Hij realiseerde verschillende overheidsprojecten zoals scholen, gemeentehuizen, pastorijen, kerken, enz. Gedurende zijn carrière als provinciaal architect ontwierp hij verschillende architecturale parels in kleinere gemeentes. De aanwezigheid van deze prominente gebouwen vertaalden zich in een opwaardering van de bewuste gemeentes. Hij ontwierp deze gebouwen volgens de ideologie van A.W Pugin. In 1905 was Careels als architect op zijn hoogtepunt hij stond aan de wieg en is verantwoordelijk voor de bouw van het neogotische gemeentehuis met aangrenzende jongensschool en onderwijswoning te Rijmenam. Na de bouw van deze site volgde er een golf van gelijkaardige neogotische projecten in de omliggende gemeentes. Zo realiseerde de architect een gelijkaardig ensemble anno 1970 te Weert. Ook bij dit gebouw integreerde hij de typische neogotische elementen, zoals de 'Brugse Traveeën', en

de 'typische trapgevels'. De uitbreiding van de parochiekerk in Onze-Lieve-Vrouw-Waver is ook één van de vele succesverhalen op zijn palmares. Bij deze uitvoering nam hij ook het aanpalende gemeentehuis, schoolgebouw en pastorie onderhanden. Dit maakte van het project een geslaagd totaalplaatje.

Edward Careels beperkte zich niet enkel tot neogotische gebouwen. Wanneer we zijn hele loopbaan uitvergrooten stoten we op gebouwen in neo-romaanse stijl, renaissance stijl en art nouveau. De neo-classicistische pastorie in Oppuurs is ook van zijn hand. Deze talrijke variatie aan gebouwen waarvan Careels de bouwmeester was vertegenwoordigen maar een klein onderdeel van heel zijn oeuvre. Als privéarchitect was hij bijzonder actief in zijn geboortestad Lier.

Veel Lierse privaat woningen opgetrokken in eclectische stijl zijn het werk van Careels. Hij was de ontwerper van een imponerend woningenensemble met elf wooneenheden in neobarok stijl. Zijn meesterwerk als zelfstandig architect was de uitbreiding van de kloosterschool Ursulinen in Onze-Lieve-Vrouw-Waver, dit werd voltooid in het jaar 1912.

Het meest geslaagde onderdeel in de aanpak van dit monument is ontegensprekelijk zijn inplanting van de prachtige wintertuin in art nouveau stijl. Zijn moeiteloze overgang tussen de verschillende neostijlen zijn zeker een vermelding waard.

Tot op heden is dit een schitterend voorbeeld van een gemengde architectuur. Door deze analyse van het oeuvre van Careels maakte ik kennis met zijn elegante manier om verschillende neostijlen te handhaven. Careels wordt gezien als 'meester in de neogotiek' maar had geen enkel probleem om van deze traditionele manier af te stappen (Baeck, 2008), (Careels, Edward, 2020).

03. // PROGRAMMA

Voor het programma te bepalen heb ik opzoekingen gedaan. Ik zocht naar een manier om de geschiedenis van het gebouw te kaderen met het immateriële facet zodat het gebouw toch nog centraal blijft staan. Ik onderzocht hiervoor de verschillende facetten zoals: typologie, de omgeving, historische context.

De historische context van het gebouw was zeer interessant als uitvalbasis om mijn onderzoeksactiviteiten te starten. Hierbij maakte ik dankbaar gebruik van het dorp Rijmenam als ruime achtergrond om verbanden te leggen met de site. Dit vormt vervolgens de basis van mijn programma bepaling.

Een doorslaggevend kenmerk voor mijn onderzoek was de typologie van Sint-Maartensberg. De neogotische waarde van het gebouw blijft ook in deze herbestemming de hoofdrol spelen. Dezelfde stijl vinden we voor een zelfde periode terug bij zeer veel openbare gebouwen zoals: scholen, gemeentehuizen, religieuze gebouwen enz. De verklaring hiervoor is eenvoudig. De neogotische stijl straalt prestige uit, een soort van trots die gepaard gaat met kennis, als bedoeling de bevolking te inspireren (Baeck, 2008). Ik vind het belangrijk om deze symboliek te behouden.

Een tweede belangrijk element voor deze programmabepaling leidde mij automatisch naar Rijmenam voor een grondige observatie van de buurt.

De probleemstellingen die hieruit naar voren kwamen kan men als volgt formuleren: een kloof in de gemeenschap tussen Rijmenam en Bonheiden, de stroeve communicatie tussen de inwoners (nieuwkomers hebben geen engagement en geen sterke binding met Rijmenam zoals echte Rijmenamenaars) en bevolkingstoename leiden tot een vermindering van leef- en omgevingsruimte en dus meer appartement complexen. Deze ontwikkelingen zullen zich in de toekomst zeker verder zetten, eens de voormalige Meurop-site zal herstemd worden. Uit interviews met de lokale bevolking is gebleken dat de school uiterst belangrijk is als ontmoetingsplek voor de totale bevolking van Rijmenam. Sint-Maartensberg bevindt zich op wandelafstand van de basisschool en speelt dus ontegensprekelijk een prominente rol voor het gemeenschapsleven van Rijmenam.

Momenteel ligt Sint-Maartensberg er verweesd bij. Daardoor verliest het gebouw een enorme symbolische waarde. Als men dit gebouw wil doen heropleven en

herbestemmen moet men voorzichtig omspringen met de authentieke elementen ervan. Dezelfde authentieke elementen zijn verantwoordelijk voor de kennis en trots die het gebouw uitstraalt. Optimalisatie van de site zou kunnen gerealiseerd worden door een combinatie van verschillende concepten zodat meerdere doelgroepen kunnen gebruik maken van dezelfde site. Het ontmoetingscentrum voor senioren zou ik alleszins behouden maar verder uitbreiden zodat deze locatie optimaal gebruikt kan worden. Allerlei activiteiten moeten er kunnen plaatsvinden. Alle sociale-culturele, ontspannende en vormende activiteiten komen hiervoor in aanmerking (bijvoorbeeld tentoonstellingen, lezingen, buurtvergaderingen enz.).

In het kader van de socio-culturele activiteiten zou ik de beperkte boekerij laten uitgroeien tot een volwaardige bibliotheek met leeszaal. Gezellig samenkomen rond verhalen, ervaringen delen, luisteren en lezen in de leeszaal of het vertelsalon kan heel verrijkend zijn voor jong en oud. De ruimtes kunnen verder ook ter beschikking gesteld worden voor studerende jongeren. Aangrenzend aan de bib wil ik een koffiebar realiseren. De koffiebar zou

van betekenis kunnen zijn op recreatief vlak. Het zou kunnen fungeren als een soort van mini toeristische dienst voor fervente wandelaars en fietsers. Kortom een plek waar liefhebbers van fietsroutes, wandelpaden, idyllische plekken en bezienswaardigheden enz. kunnen vinden.

In de onderwijs woning bevindt zich een co-working space. Een verdieping hoger kunnen schrijvers terecht in de schrijversresidentie. Deze prachtige omgeving van Rijmenam en het uitzicht zal de creatieveling vast inspireren zijn schrijverszin te prikkelen. Ontwerpers, kunstenaars kunnen hun werk tentoonstellen of lezingen houden.

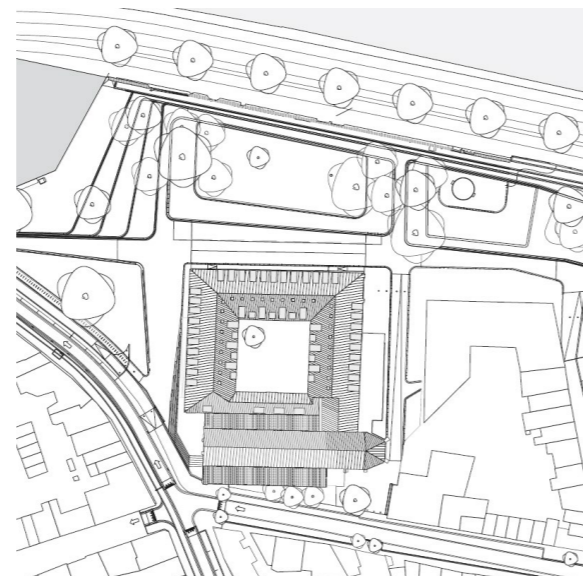
04. // CASESTUDIES

Na het samenstellen van het programma voor Sint-Maartensberg is het ook belangrijk om na te denken over de vertaling van dit concept naar een architecturale schaal. Hiervoor zoek ik inspiratie bij vier verschillende herbestemmingsprojecten. Een vaste leidraad doorheen deze verschillende projecten is de harmonie tussen de materialisatie van het uiteindelijke ontwerp en de historische waarde van het gebouw. De cases bevatten telkens ook nog een van deze twee kenmerken. Ofwel gaat het over de herbestemming van een neogotisch gebouw ofwel over een herbestemming waarbij het programma gelijkaardig is aan het mijne. Deze verschillende aspecten onderzoek ik om met een breder perspectief naar mijn eigen project te kijken. De eerste casestudy die ik zal bespreken is 'het Predikherenklooster' te Mechelen. Dit is een goed voorbeeld van een 'culturele hub' in het stadscentrum. Vervolgens bespreek ik het 'stadhuis in Diksmuide'. Het late neogotische stadhuis kampte met gelijkaardige problemen als Sint-Maartensberg.

Het is ook een goede weerspiegeling van een historische restauratie met een modern ontwerp.

Als derde case bespreek ik de herbestemming van het voormalige grauwezusterklooster in Lo-Reninge. Interessant aan dit project is hoe er een nieuw volume wordt toegevoegd aan de site zonder dat dit afbreuk doet ervan. Als voorlaatste case bespreek ik 'Rot-Ellen-Berg'. Deze case wijkt wat af van de doorsnee casestudies die ik hierboven bespreek. Het gaat namelijk over een particulier project. De vorm van het gebouw komt sterk overeen met die van het gemeentehuis. De onderzoeken dat de architecten doen naar anders bouwen en de ingrepen die ze vervolgens doen zijn zeer boeiend. Het Rupert centrum in de hoofdstad van Litouwen is de laatste casestudie die ik bespreek. Dit is geen herbestemmingsproject maar een nieuwbouwproject maar heeft veel gelijkaardige kenmerken als Sint-Maartensberg.

Locatie: Mechelen
 Architecten: Korteknie Stuhlmacher
 Architecten, Callebaut-
 architecten
 Cliënt: Stad Mechelen
 Programma: Gemeentelijke bibliotheek,
 restaurant, vergaderzalen,
 tuin
 Voltooiing: Augustus 2019

Afb. 36 Inplantingsplan van het Predikherenklooster

CONTEXT GEBOUW

Aan de noordrand van Mechelen bevindt 'zich het Predikherenklooster'. In de nabije omgeving treffen we het gerestaureerde holocaustmuseum aan evenals de zeer gekende Dossin Kazerne.

Het barokke kloostercomplex heeft door de eeuwen heen bewogen tijden gekend. Het gebouw dateert van 1652. In 1650 werd de eerste vleugel van het klooster opgetrokken. Om de 30 jaar werd er een nieuwe vleugel bijgebouwd. Zo groeide het klooster uit tot een volwaardig kloostercomplex. De bouw van het klooster werd voltooid in 1720 met de kerk als afsluiter.

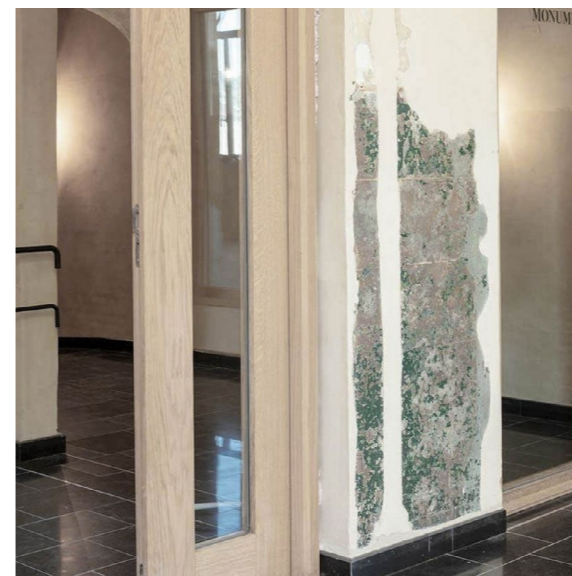
Het klooster bestaat dus uit vier vleugels rond een vierkante binnenplaats ook een pandhof genoemd. Het pandhof wordt op haar beurt omgeven door een royale pandgang. Het klooster heeft ook een militaire periode gekend. Net na de Franse Revolutie werd de kerk en vervolgens ook het klooster onteerd. Het kloostercomplex heeft dienst gedaan voor verschillende militaire functies zoals een wapenarsenaal, een kazerne, een school en een ziekenhuis. Het klooster was na de Eerste Wereldoorlog gekend onder een nieuwe naam namelijk 'Kazerne Generaal Delobbe' (Geschiedenis Predikherenklooster, 2020).

Het voormalige klooster staat leeg sinds 1975. Het gebouw verkeerde door 40 jaar leegstand in een erbarmelijke staat. Veelvuldige geschiedkundige gebeurtenissen hebben dus duidelijk hun sporen nagelaten in dit historische gebouw.

CONCEPT

Dit predikherenklooster heeft na 350 jaar geschiedenis, inclusief 40 jaar leegstand; een nieuwe herbestemming gekregen. Het klooster is een prachtig voorbeeld van 17de -eeuwse architectuur.

Kloostercomplexen, an sich komen vrij veelvuldig voor. Deze site in combinatie met haar historische kader maken dit project tot een unicum. Het Predikherenklooster werd herstemd als stadsbibliotheek en cultureel centrum. Deze herbestemming is niet zomaar een plaats waar je alleen maar boeken en kennis deelt. Het gebouw wordt gewaardeerd als ontmoetingsplek, werkplek, cultureel centrum, enz. De plaatselijke burgemeester citeerde het gebouw als volgt: "een literair wellnesscentrum".

Afb. 37 Zichtbare laag van de geschiedenis

De architecten weerspiegelden zo goed als mogelijk de lagen van de geschiedenis met eerbied voor de historische waarde ervan. De uitzondering op de regel waren de bouwtoevoegingen anno 1900. Deze bijgebouwen en extra's hadden het gebouw aangetast en werden in de herbestemming zoveel mogelijk ongedaan gemaakt. De architecten zorgden voor een omwenteling door de toevoeging van een moderne laag aan 350 jaren geschiedenis.

ONTWERP

Er werd geen onderscheid gemaakt tussen de restauratie en het ontwerp van de nieuwe bibliotheek. Het nieuwe project bood ondersteuning op het klassieke plan. De oude details bleven onaangeroerd. De klassieke plattegrond met kloostertuin en pandgang omgeven door de verschillende kamers bleven eveneens intact. In het moderne plan werd dit vertaald naar drie verschillende zones met name: 'nabij', 'midden' en 'diep'. De publieke zone bevindt zich 'nabij', de bib situeert zich in

Afb. 38 De royale gang van het Predikherenklooster

het 'midden' en dan rest er nog de stille plek 'diep' in het gebouw. De uitdaging van deze herbestemming was, ; 'de restauratie van de zolder met de constructie van een mezzanine'. Dit zorgde ervoor dat de leeszaal dubbel zo ruim werd. De architecten namen elke laag van de geschiedenis mee in hun herbestemmingsproject. Alle oude verflagen op de muren en plafonds bleven op die manier zichtbaar voor het publiek. Structurele elementen werden zoveel mogelijk vrij gehouden zodat men ze kon projecteren in het heden. Allerlei technieken werden verwerkt in de houten lambrisering en het meubilair (zoals de boekenkasten en de ingewerkte zitbanken) (Bibliotheek in barokke muren 2020) (Geschiedenis Predikherenklooster, 2020), (Het Predikheren, 2020), (Vischer, 2019).

Afb. 39 Het klooster voor de restauratie

Afb. 40 Het klooster na de restauratie

Afb. 41 Zone 'diep' met de ingreep van de mezzanine

CONCLUSIE

Het programma van deze casestudie leunt sterk aan bij dat van Sint-Maartensberg. Het is niet enkel een bibliotheek, het is meer dan dat. De klemtoon ligt op het creëren van een 'cultureel wellnesscentrum' maar tegelijk benaderen de architecten dit project op een grensoverschrijdende manier. De som van elke geschiedenis laag zichtbaar te maken voor publiek plus de toegepaste materialen om dit idee te realiseren, levert een totaalplaatje op dat uniek is in zijn soort. Het verval was sterk aanwezig over alle delen van het gebouw. Dit zorgde voor een sfeer van samenhang en eenheid, doorheen de verschillende ruimtes. Diezelfde cohesie vinden we terug in de herbestemming en brengt rust en stilte in de bibliotheek. De handelwijze van de architecten om het pand met minimale ingrepen te benaderen is zeer geslaagd.

Locatie: Diksmuide
Architecten: ONO architectuur en
Callebaut Architecten
Cliënt: Stadsbestuur Diksmuide
Programma: Restauratie gemeentehuis
Voltooiing: 2015

CONTEXT GEBOUW

Het stadhuis in Diksmuide is een zeer opvallend gebouw op de grote markt. Sinds mensengeheugen stond/staat het stadhuis van Diksmuide op deze locatie. Doorheen de jaren onderging het gebouw meerdere metamorfoses. Een bombardement tijdens Wereldoorlog I zorgde voor een volledige vernietiging van het stadhuis van Diksmuide. Van 1923-1925 werd er een totale nieuw stadhuis gebouwd in een regionalistische stijl. Men herkent in dit gebouw meerdere late neogotische elementen zoals de 'typische trapgevels' en de 'authentiek gesmede ankers'. Verder zien we een 'vlakke ornamentiek' deze knipoogt dan weer naar de renaissancestijl. We zien hier een collage van stijlen die op haar beurt kenmerken vertoont van lokale materialen (regionalistische stijl) zoals bijvoorbeeld de 'gele streekbaksteen' en de 'langgeveldaken' (Agentschap onroerend erfgoed, 2020). Het statige gebouw doet zijn functie van raadshuis alle eer aan. Qua functionaliteit scoorde het gebouw echter heel wat minder goed. De oorzaak hiervan was het verhoogde vloerniveau van de benedenverdieping. Dit maakte het openbare gebouw minder toegankelijk voor iedereen. Bovendien was er een acuut gebrek aan lichtinval dit gaf als resultaat donkere en gesloten ruimtes.

Doorheen de jaren werd het raadshuis geteisterd door verbeteringswerken. Deze veranderingen kwamen het gebouw niet altijd ten goede, waardoor de kwaliteit van het oorspronkelijke ontwerp fel achteruitging. Deze ingrepen deden als dusdanig afbreuk aan zowel het interieur als het exterieur (Restauratie stadhuis Diksmuide: van gesloten en donker naar open en modern, 2020).

CONCEPT

Bij de restauratie van dit project hebben de architecten zich toegespitst op het behoud van de oorspronkelijke kwaliteiten van dit stadhuis. De voornaamste ingang bleef onveranderd en doet nu dienst als uitgangsbord voor de stad tijdens allerlei belangrijke ceremonies. Bezoekers van het stadhuis worden omhelsd door het aantrekkelijke binnenplein en worden van daaruit haast automatisch naar de nieuwe beglaasde ingang getrokken. Het binnenplein is tevens zeer uitnodigend als rustplek in de drukke stad.

Afb. 42 Het nieuwe plein van het stadhuis

Door een nieuwe ingenieuze verbinding creëerde men nieuwe multifunctionele ruimtes. Een voorbeeld hiervan is de constructie langs de belforttoren. Deze geeft toegang aan twee kleinere ruimtes al dan niet van elkaar gescheiden. Deze transformatie zorgde ervoor dat het stadhuis opnieuw toegankelijk werd voor iedereen (Restauratie stadhuis Diksmuide: van gesloten en donker naar open en modern, 2020), (Stadhuis Diksmuide, 2020).

CONCLUSIE

Deze casestudy heeft veel kenmerken gemeenschappelijk met Sint-Maartensberg. De gebouwen zijn beiden neogotisch. Het stadhuis van Diksmuide kampte met quasi dezelfde problematieken als het huidige Sint-Maartensberg. Voorbeelden hiervan zijn de moeilijk toegankelijke, donkere, niet functionele ruimtes. Deze gebreken stel ik eveneens vast in Sint-Maartensberg. Het nieuwe ontwerp door ONO- en Callebaut architecten is zeer boeiend. Als geen ander slagen zij erin om dit proces om te keren.

Door een zwakte-sterkte analyse, m.a.w. de zwakte van een gebouw wordt onder hun invloed de sterkte van het gebouw. In dit verhaal vind ik de benadering met respect voor de historische waarde van het gebouw belangrijk. Nog een pluspunt voor mij is het eindresultaat, dit is ondanks de minimale ingrepen zeer geslaagd. Het gebouw werd voornamelijk in zijn oorspronkelijke waarde hersteld. Iets van deze kwaliteiten wil ik graag projecteren op Sint-Maartensberg.

Afb. 43 De nieuwe inkomhal van het stadhuis

04.3 STADHUIS LO-RENINGE

Locatie: Lo-Reninge
Architecten: NoAarchitecten
Cliënt: Dexia / stadsbestuur Lo-Reninge
Programma: Stadhuis
Voltooiing: 2011

Afb. 44 Inplanting stadhuis Lo-Reninge

CONTEXT GEBOUW

Lo-Reninge is een stadje gesitueerd tussen leper en Veurne als je naar onze Belgische kust rijdt. De landelijke ligging en het historische karakter zijn de twee grootste troeven van dit oude dorp. De typische plaatselijke gele bakstenen aanwezig in de vele huizen van de dorpskern overheersen het hele plaatje. Eengeschiedenisrijk gebouw in deze idyllische stad is het voormalige 'kloostercomplex van de grauwezusters'. Dit beschermde monument kent een bewogen verleden van vernieling en wederopbouw. Het gebouw kent een bewogen tijdperk van vernieling en wederopbouw. Het gebouw bestaat uit een uitgestrekt hoofdgebouw aan de buitenhofzijde. Haaks op het hoofdgebouw zijn twee vleugels aanwezig. De binnenkant van het gebouw bevat vele kostbare interieurs.

De vele gangen en de verschillende vloerniveaus doen het gebouw op een doolhof lijken. Op vraag van de kloosterorde kocht het stadsbestuur in 2006 de site op. Toen waren er nog geen concrete plannen om er ooit een gemeentehuis in te herbergen. Mede dankzij noAarchitecten werd het klooster van toen getransformeerd tot het stadhuis van nu.

CONCEPT EN ONTWERP

De gotische kapel dateert van 1497 en is daarmee ook het oudste gedeelte van het klooster. Het is aangeduid als een beschermd monument. Om dit deel van het gebouw zo weinig mogelijk te belasten, koos men ervoor om hier geen publieke diensten in te huisvesten. NoAarchitecten ontwierp hiervoor een nieuwe infrastructuur. Deze nieuwbouw werd vlak naast het kloostergebouw opgetrokken en is toegankelijk als administratief centrum voor het grote publiek. De nieuwe toegevoerde laag werd op een zodanige manier ontworpen dat het geheel in harmonie is met zijn omgeving. Het nieuwe deel oogt op een langgevelhoeve en lijkt op een grote schuur. Hierbij staat de buitenste stenen schil in contrast met de moderne volledig houten binnen structuur. De architecten kozen dus voor gelijkaardige bakstenen deze werden aangevuld met soortgelijke dakpannen om het plaatje te vervolledigen. Met behulp van een glazen structuur werd een verbinding gemaakt tussen het oude gerestaureerde klooster en de nieuwe oude schuur. De glazen gang wordt gebruikt als ingang en verbinding.

Afb. 45 De voorgevel van het nieuwe gebouw

De dienst sociale huisvesting en OCMW hebben hun hoofdzetel in de eerste vleugel van het gerestaureerde klooster. De tweede verdieping van dit gebouw was vroeger de woonkamer van de zusters en werd na de renovatie ingericht als vergaderzaal. De zusterrefter werd omgetoverd tot bureauimte. De vroegere derde slaapkamerverdieping werd geüpgraded naar het huidige kantoorlevel voor burgemeester en schepenen (046 Stadhuis Lo-Reninge, 2020), (Verhulst, 2013).

CONCLUSIE

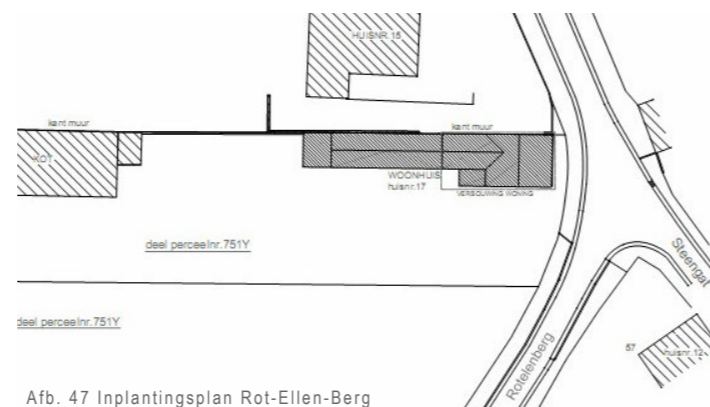
De ontwikkelingen in deze casestudie zijn boeiend en de benadering van de site door de architecten is verrijkend leerrijk. In deze herbestemming staat de nieuwe functie centraal. Je merkt dat er veel aandacht wordt besteed aan de verschillende relaties die het gebouw opzoekt met zijn omgeving. Ook de materiaalkeuze die hier wordt toegepast en de detaillering die ervan wordt gehandhaafd maakt er een totaal project van.

Net zoals in de vorige casestudie van het Dikmuidense stadhuis heeft ook dit bouwwerk moeten afrekenen met min of meer dezelfde problemen. Deze problemen werden grotendeels opgelost door een toevoeging van volume. De oplossingen ervan passen volledig in het straatbeeld dit maakt van het project een zeer een geslaagde missie.

Afb. 46 Interieurfoto van het publiek toegankelijke deel

Locatie: Braives
 Architect: Architecten de vylder vinck taillieu
 Cliënt: Privé
 Programma: Eengezinswoning
 Voltooiing: 2011

Afb. 47 Inplantingsplan Rot-Ellen-Berg

CONTEXT GEBOUW

Deze case gaat over een oud dorpscafé met inpandig een ééngesinswoning. Dit leegstaand gebouw situeert zich aan de voet van de Koppenberg in Oudenaarde. Dit café, in een typisch Vlaams decor met plattelands uitzicht en kronkelende weggetjes langsheen bakstenen huizen, lijkt haast op een schilderachtig tafereel. De historische locatie en de (persoonlijke familie) geschiedenis van het geheel vraagt om een vindingrijke en respectvolle modernisering. De innovatieve wijze waarop de renovatie van dit gebouw werd doorgevoerd is hiervoor getuige. De eigenaars kozen moedwillig om aanpassingswerken aan de buitengevel te beperken tot het minimum. De ingrepen die toch werden uitgevoerd hadden uitsluitend structurele en ecologische redenen. De bestaande muren waren onverzoenbaar met de huidige bouwnorm. Het niet geïsoleerde dak was een groot probleem en vroeg om een oplossing. Aan deze structurele obstakels werd een mouw gepast door de plaatsing van een nieuwe ringbalk. Deze ingreep wou men accentueren met de plaatsing van een spiegel. Inderdaad, het dak lijkt hierdoor te zweven en toeschouwers ervaren hierdoor een zeer vreemd perspectief. Niet enkel de ringbalk maar ook de dakkappen zijn omhult in dit spiegelende materiaal.

Deze spiegelende elementen geven de geheimen prijs van wat er zich aan de binnenkant afspeelt. Zodra je dit pand betreedt word je geïmponeerd door deze extreme ingreep. De inhoud van het gebouw werd volledig verwijderd omdat deze zich in een erbarmelijke en verrotte staat bevond. Binnen dit lege stenen huis richtte men een glazen huis op. Het nieuwe volume werd volledig losgekoppeld van de buitenschil. Dit nieuwe ingebouwde kleinere huis werd volledig opgetrokken uit glazen wanden en dokastellingen. Dokastellingen zijn vooral toepassingen van tijdelijke aard, maar in dit project werd het een permanent gegeven. Momenteel doet het glazen huis dienst als leefruimte. Er zijn ook twee kinderslaapkamers en een zolderruimte voorzien. In het achtergebouw bevindt zich de keuken en de ouderlijke slaapkamer. Het principe van een huis in een huis zorgt voor een goede klimaatbuffer dankzij de schacht tussen de bestaande bakstenen muur en de glazen serre. Zo blijft bijvoorbeeld in de winter de warmte binnenin het glazen het huis. In de zomer kan het glazen huis worden opengeschoven waardoor een circulatie ontstaat in de twee schillen van het gebouw.

Afb. 48 De zijgevel van Rot-Ellen-Berg

De vooruitstrevende benadering van dit anders bouwen staat in schril contrast met onze traditionele bouwwijze. De creativiteit die dit project uitstraalt laat een frisse wind waaien doorheen het typische Vlaamse huizenlandschap (House Rot Ellen Berg / architecten de vylder vinck taillieu, 2012), (Peeters, 2014), (Slow Talk Architecture, 2014).

CONCLUSIE

Deze casestudy over Rot-Ellen-Berg is een tegenpool van de andere cases die ik hier eerder belichtte. Enerzijds gaat het over een privéwoning en anderzijds is het geen neogotisch gebouw. De reden waarom ik deze case in mijn paper opneem is van een andere orde. De visie van de eigenaars en de architecten staat volledig haaks op onze traditionele woningbouw. Dit trok vooral mijn aandacht. De vorm van het gebouw vertoont veel gelijkenissen met het skelet van Sint-Maartensberg. Een ander link met Sint-Maartensberg is de opvallende gevel van het hoofdgebouw in het straatbeeld. Ook de haaksheid van de aangrenzende bijgebouw en op de site lopen parallel met Sint-Maartensberg. De eigenaars van Rot-Ellen-Berg hechten veel belang aan de persoonlijke historische waarde van het pand. Dit willen ze vooral meenemen naar de toekomst. Hierdoor blijft de gevel intact zonder veel interventies. Probleemsituaties worden niet op de meest logische manier benaderd maar ze krijgen in dit project wel een zeer innovatieve oplossing. Het optimaliseren van de vervallen woning door toepassing van allerlei nieuwe technieken zijn ook voor mijn project enorm leerrijk. Deze andere manier van bouwen bezorgt mij een ruimere kijk op mijn herbestemming.

Afb. 49 Interieurfoto Rot-Ellen-Berg

04.5 RUPERT ART AND EDUCATION CENTRE

Locatie: Vilnius, Litouwen
Architecten: Audrius Ambrasas, Vilma Adomonytė, Mindaugas Reklaitis
Cliënt: Vereniging voor Hedendaagse Kunst van de openbare instelling
Programma: Cultureel centrum
Voltooiing: 2013

Afb. 50 Inplanting Rupert art and education centre

CONTEXT GEBOUW

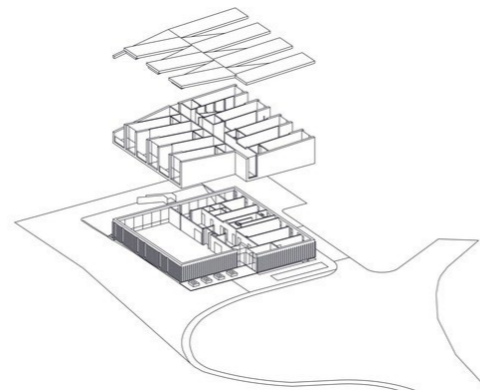
Het Rupert Art and Education centrum is gebouwd aan de stadsrand van Vilnius, de hoofdstad van Litouwen. Vilnius is een stad nabij de rivier de Neris. Het Rupert Art and Education centrum wordt omgeven door een uniek landschap. Het centrum doet dienst voor workshops, lezingen, individuele projecten en als residentie voor kunstenaars en onderzoekers

CONCEPT EN ONTWERP

Het gebouw is opgebouwd in verschillende zones. Op de gelijkvloers bevindt zich een polyvalente ruimte die dienst doet als bibliotheek en leeszaal. In deze open ruimte worden ook tentoonstellingen, seminaries en lezingen gehouden. Op het kelderniveau vind je een workshopplaats terug. Op de tweede verdieping zijn twee kunstenaarsresidenties voor schilders, schrijvers, muzikanten, enz. ingericht. Deze werkplaatsen hebben imposante ramen. De indrukwekkende en panoramische uitzichten zijn een waar genot voor de creatievelingen.

Kunstenaars kunnen er als het ware samensmelten met het landschap. De ramen zijn een modernere versie van de houten villa's die zich in de nabije omgeving bevinden. Vanuit de accommodatie is er een gezamenlijke trap voorzien die je naar de rivier brengt.

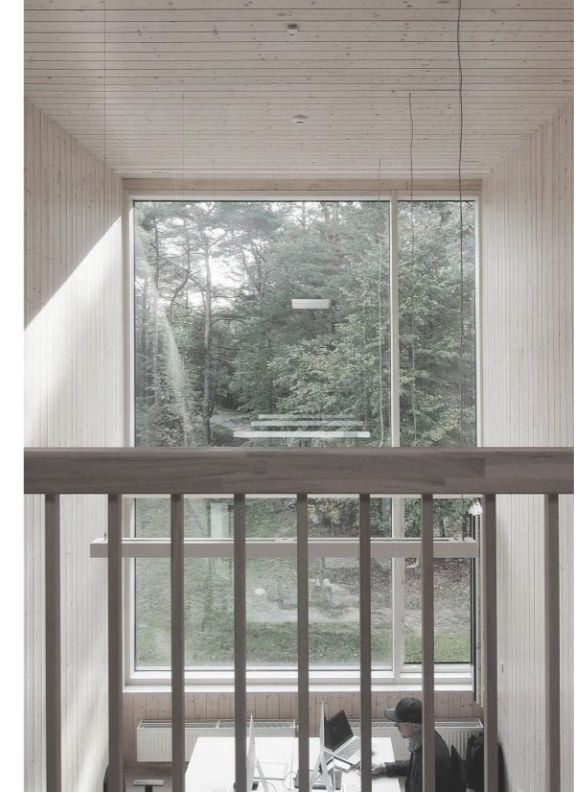
Door de uitzonderlijke ligging in het landschap, besloot de architect om het Rupert centrum visueel te laten opgaan in het dennenbos. Daarom koos de architect voor een ongeverfde grenen planken gevel. Voor het interieur maakte men gebruik van ecologische en duurzame materialen, dit is ook noodzakelijk en verantwoord om het beoogde samensmeltingseffect met het landschap te kunnen creëren (RUPERT arts and education centre / Audrius Ambrasas Architects, 2013), (Vaidas, 2014).

Afb. 51 Opbouw van het Rupert

CONCLUSIE

Deze case is geen herbestemmingsproject, het is een nieuwbouwproject. Maar het project heeft wel de juiste kadering voor het programma dat ik wil doorvoeren voor de site Sint-Maartensberg. Sint-Maartensberg en het Rupert centrum hebben een aantal gemeenschappelijke factoren. Een eerste grote factor is het natuurlijke decor met in de nabije omgeving de aanwezigheid van een belangrijke rivier.

Afb. 52 Een kunstresidentie van het Rupert

De verschillende functies die in het gebouw zijn ondergebracht vormen het tweede gemeenschappelijke kenmerk voor de sites.

Afb. 53 Het landschap waarin het gebouw gelegen is

05. // ONTWERP

05.1 INLEIDING

Doormiddel van deze herbestemming tracht ik van het historische belangrijke neogotische gebouw dat Sint-Maartensberg is een hedendaags cultureel centrum te maken. Ik leg hierbij de klemtoon op het in stand houden van de neogotische elementen van het monument.

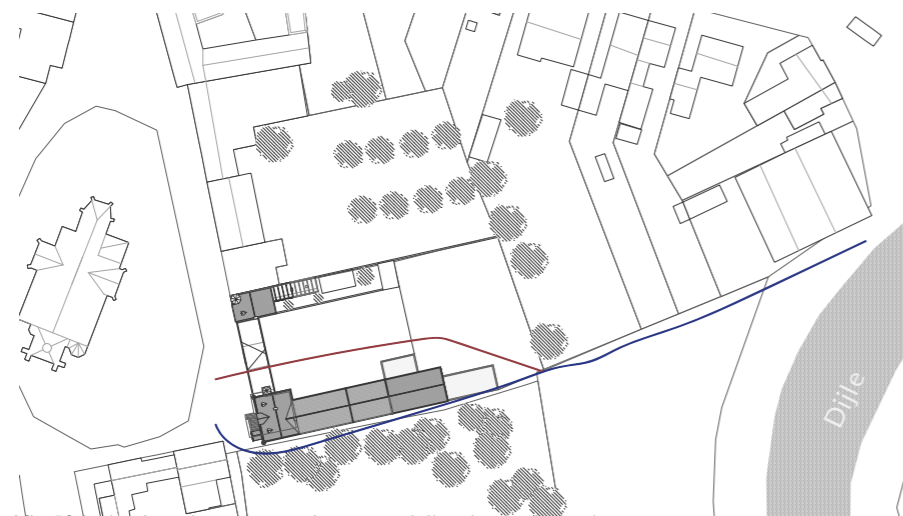
Verder wil ik het idyllische contact met de mooie natuurlijke omgeving versterken. Dit wil ik in mijn realisatie uitvergrooten door de achterzijde van het gebouw open te trekken om de natuur te verwelkomen. Een minimale heroriëntering van het gebouw zou op die manier zorgen voor een uniek en exclusief uitzicht op de Rijmenamse natuur en Dijle vallei. Er zal dus wezenlijk verschil ontstaan tussen voor- en achtergevel van het gebouw. Ik nodig hierbij het neogotische vooraanzicht uit om in dialoog te treden met de idyllische achterzijde. Zonder de harmonie van het gebouw te verstoren.

Afb. 54 Ontwerpschets Sint-Maartensberg

Afb. 55 Inplantingsplan met de huidige wandelroute

Afb. 56 Inplantingsplan met een nieuwe wandellus doorheen de site

- Bestaande wandelroute
- Nieuwe wandellus

05.2 BUITENRUIMTE

De binnenkoer tussen het voormalige gemeentehuis en de jongensschool heeft een bodembedekking van asphalt. Achteraan de site is een kleine trap die uitweg geeft naar een achterwaarts pad. Via deze eenvoudige en onopvallende wandelroute, sta je in een oogwenk aan de Dijle. Met deze realisatie tracht ik een sterkere verbinding te bekomen tussen de dorpskern en de Dijle vallei. Om dit te kunnen waarmaken wil ik de bestaande wandelroute meer aandacht geven. Een nieuwe wandellus doorheen de site kan zorgen voor afwisseling. Wandelaars kunnen hier bekoord worden door zowel cultuur als natuur. Duidelijk een win-win situatie dus. Dorpsbewoners, maar ook de toevallige passant kan genieten van dit combinatievoordeel. In de dorpskern van Rijmenam is er weinig ruimte voor groen.

Met de onlangs aangelegde ovonde heeft men hier ook rekening mee gehouden. Het huidige dorpsaanzicht oogt nu ook wat groener. Dit gegeven wil ik ook projecteren op de binnenkoer van Sint-Maartensberg. Een symfonie van groen maken van de binnenkoer een streling voor het oog. Dit plaatje zorgt voor een vloeiende overgang tussen het dichtbebouwde dorp en het Dijle landschap.

05.3 GEMEENTEHUIS EN JONGENSSCHOOL

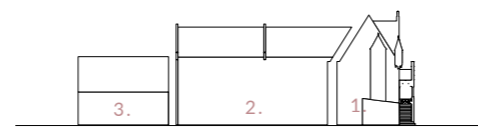
Zoals eerder werd vermeld in deze scriptie wordt het gemeentehuis als gebouw momenteel zeer beperkt gebruikt. Met dit masterproject wil ik de huidige functies behouden en versterken. Zodat het gebouw optimaler kan gebruikt worden door meerdere doelgroepen.

Het gebouw is opgedeeld in drie delen. Het eerste gebouw is het zeer aanwezige gemeentehuis. Dit is dan ook het hoofdgebouw. Het tweede deel is de jongensschool. Het laatste deel van het gebouw is de aanbouwing van de jaren 80'. Mijn concept heb ik ook opgedeeld in deze drie compartimenten. In het hoofdgebouw voorzie ik op de gelijkvloerse verdieping een niet publiek toegankelijke personeelskamer met opslagruimte. De overgebleven ruimte van deze verdieping vul ik in als onderdeel van de bib. In deze ruimte is er plaats voor multimedia en andere nieuwe digitale tools. De eerste verdieping ga ik inrichten voor informatieve boeken. Op deze verdieping is er ook een verbinding met het tweede deel van het gebouw. Van de zolderruimte een verdieping hoger maak ik een specifieke ruimte om boeken voor volwassenen in onder te brengen. Het tweede gedeelte van het gebouw betreft dus de jongensschool. De bestaande ingang van de jongensschool zal fungeren als verbinding tussen de drie grote delen van dit project.

Tevens doet de ingang dienst als grote publiekstoegang. Even verder wordt de circulatie in het gebouw aangegeven. De keuze bestaat uit links of rechts en boven of onder per trap of per lift. Op de gelijkvloerse verdieping bevindt zich rechts het onthaal met kranten en tijdschriften. Links biedt toegang naar het derde deel en wordt later beschreven. De ruimte op de eerste verdieping was voorheen de raadzaal. Deze ruimte blijft praktisch onaangeroerd mede om haar historische charmes te behouden. In mijn ontwerp transformeer ik deze plek naar een leeszaal. De leeszaal heeft een connectiedeur met het hoofdgebouw. De zolderverdieping is bestemd voor de jeugdboeken.

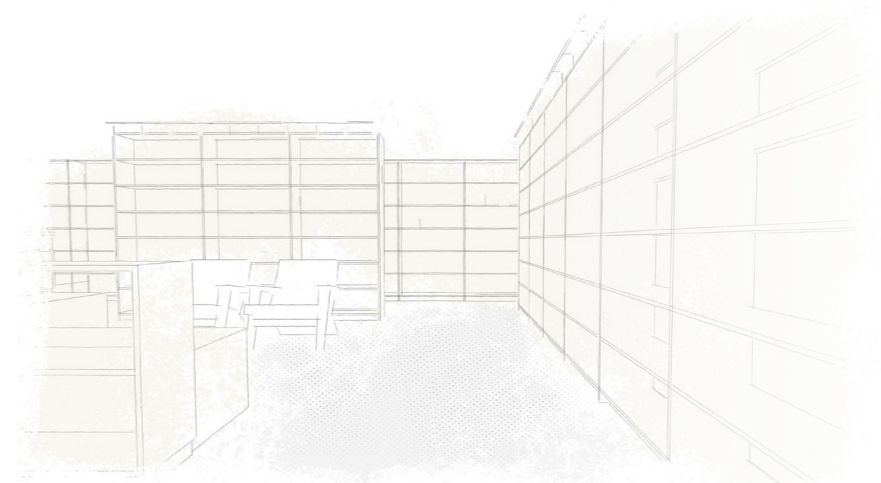

Afb. 57 Huidige situatie Sint-Maartensberg

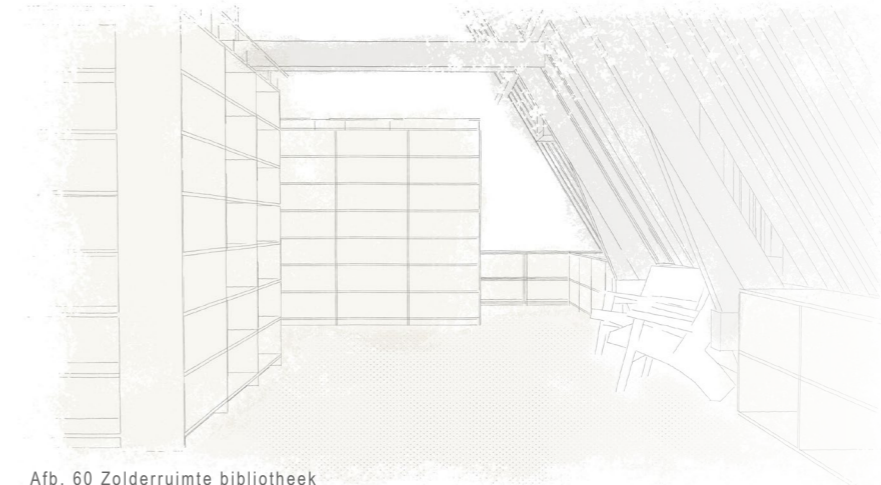

Afb. 58 Verdeling van het gebouw

1. Hoofdgebouw
2. jongensschool
3. Aanbouw

Afb. 59 Onthaal ruimte van de bibliotheek

Afb. 60 Zolderruimte bibliotheek

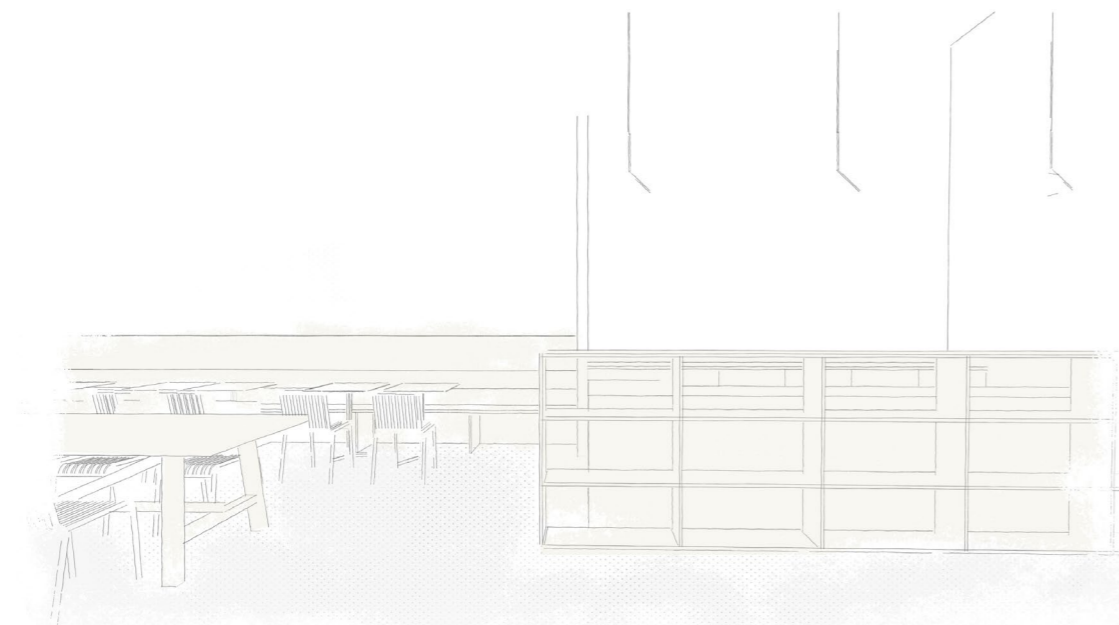

Afb. 61 De raadzaal als leeszaal

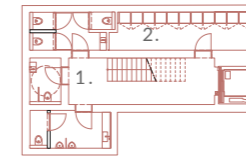
Het laatste deel is de aanbouw van de jaren 80'. Dit zal deels blijven staan. Het gedeelte dat dezelfde typologie heeft overgenomen tijdens de verbouwingen laat ik onaangeroerd. De twee kleine aanbouwen met de platte daken laat ik verdwijnen. De littekens van deze afbraak mogen zichtbaar blijven in de buitenmuren.

Ik breek de kopse kant van het gebouw open door het plaatsen van grote raampartijen. De panoramische vergezichten worden hierdoor naar binnen gezogen.

In dit deel van het gebouw zal zich de koffiebar/ ontmoetingsplaats bevinden. De bar biedt voldoende ruimte voor verschillende evenementen zoals lezingen, workshops, enz. Tijdens de zomer wordt er een toeristische functie in ondergebracht. Dit is ideaal voor de plaatselijke fiets en wandelroutes te promoten. Op de eerste verdieping van het gebouw en tevens ook de zolderruimte kan men terecht voor kinder -en jeugd boeken.

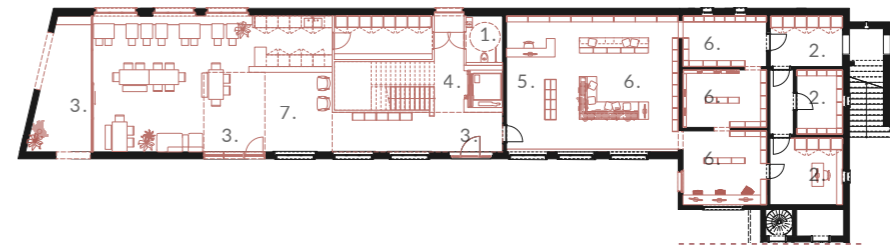

Afb. 62 De koffiebar

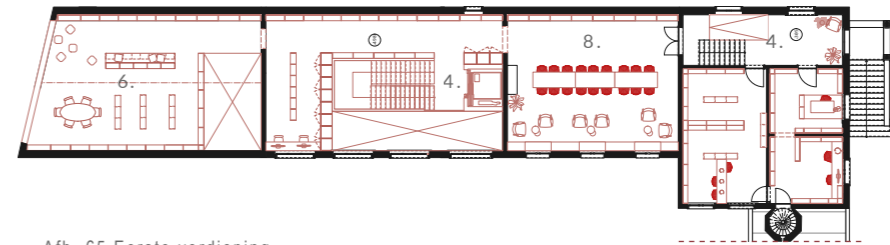
Afb. 63 Kelderverdieping

-1

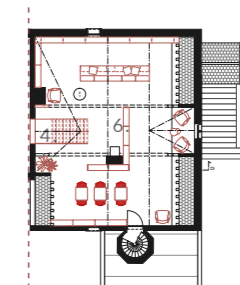
Afb. 64 Gelijkvloer

0

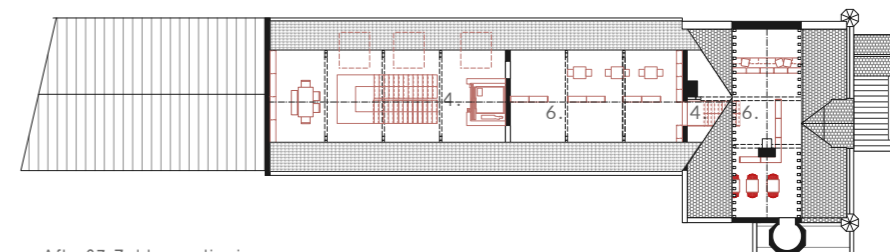
Afb. 65 Eerste verdieping

+1

Afb. 66 Zolderverdieping

+2

Afb. 67 Zolderverdieping

+2

1. Sanitair	5. Onthaal
2. Opslag	6. Bibliotheek
3. Ingang	7. Koffiebar
4. Circulatie	8. Leeszaal

05.4 ONDERWIJSWONING

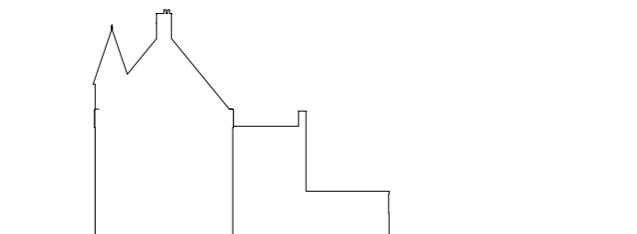
Grenzend aan dit, uit drie delen bestaande Sint-Maartensberg, is de onderwijswoning een zichtbaar feit.

Dit gebouw staat al enkele jaren te verloederen. Hoewel het gebouw een geheel vormt met de site, kan het er ook van worden losgekoppeld. Het gebouw is zodanig ontworpen dat het voldoende privacy biedt. Het is volledig afgezonderd dankzij de hoge tuinmuren.

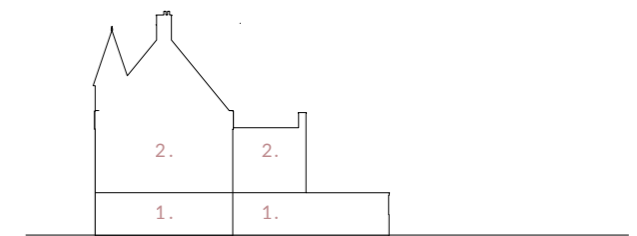
Om toch een subtiele link te leggen met het hoofdgebouw zal de onderwijswoning dienst doen als co-working space. De bovenste verdiepingen kunnen gebruikt worden door schrijvers, schilders, kunstenaars enz. In deze residentie staat het uitzicht op de natuur centraal. Het kan zeer inspirerend werken voor creatievelingen tevens is er een oase van rust door de privacy.

Afb. 68 Zijgevel onderwijswoning, huidige situatie

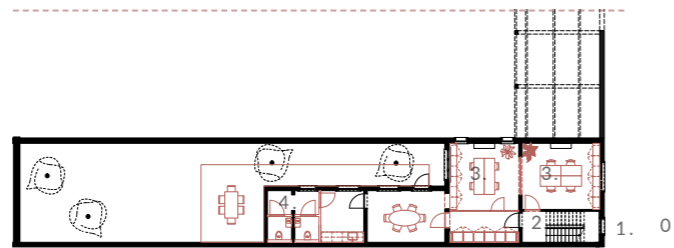

Afb. 69 Omtrek zijgevel

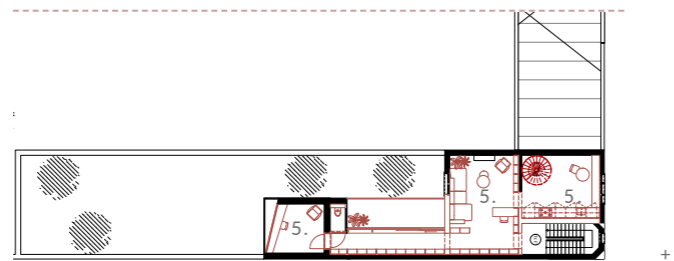

Afb. 70 Functieverdeling

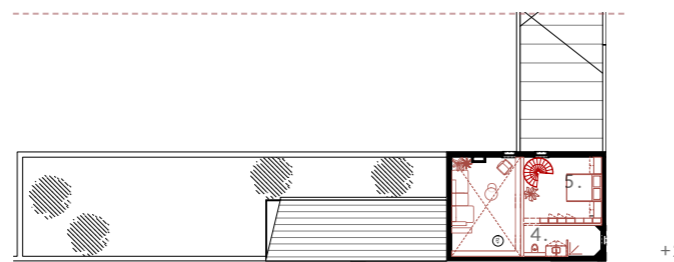
1. Co-work space
2. Schrijversresidentie

Afb. 71 Co-work space - gelijkvloers

Afb. 72 schrijversresidentie - eerste verdieping

Afb. 73 schrijversresidentie - tweede verdieping

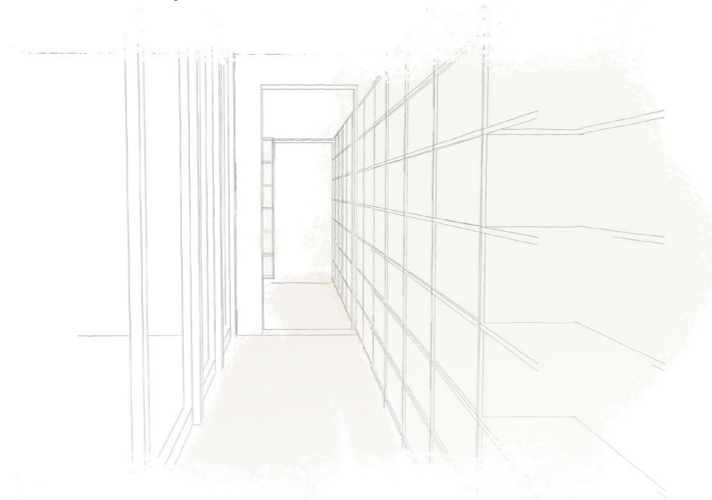
- 1. Hoofdingang
- 2. Circulatie
- 3. Co-work space
- 4. Sanitair
- 5. schrijversresidentie

Afb. 74 Co-work space

Afb. 75 schrijversresidentie

Afb. 76 schrijversresidentie

Afb. 77 Onthaal bibliotheek idee voor materiaal

05.5 BESLUIT

Met deze thesis wil ik het accent leggen op de erfgoedwaarde van een gebouw. Het is belangrijk om oude gebouwen te koesteren en zorgvuldig om springen met deze authentieke parels.

Geschiedenis is een waardevolle studie op vele vlakken en leert de mensheid om het heden beter te begrijpen. Met verleden en het geheugen van dit gebouw is manifest aanwezig en loopt als een rode draad doorheen dit verhaal. Het architecturale geheugen van de site was mijn ruim referentiekader en grootste inspiratiebron. Kortom, het geheugen van het verleden werd mijn ontwerpstrategie in het heden.

06. // REFERENTIELIJST

046 Stadhuis Lo-Reninge. (2020). Opgeroepen op april 29, 2020, van noAarchitecten: <http://noa.wetnet.be/nl/projects/1/046-stadhuis-lo-reninge>

Agentschap Onroerend Erfgoed. (2020). *Klooster van de zusters van Liefde*. Opgeroepen op maart 10, 2020, van <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/19688>

Agentschap Onroerend Erfgoed. (2020). *belfort en politiecommissariaat van Diksmuide*. Opgeroepen op maart 29, 2020, van <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/78010>

Baek, M. (2008). *Eduard Careels (1857-1933) : provinciaal architect tussen traditie en moderniteit*. Opgeroepen op februari 25, 2020, van Academia: https://www.academia.edu/349064/Eduard_Careels_1857-1933_provinciaal_architect_tussen_traditie_en_moderniteit?auto=do_wnload

Bibliotheek in barokke muren. (2020). Opgeroepen op maart 10, 2020, van Korteknie Stuhlmacher Architecten: <http://www.kortekniestuhlmacher.nl/projecten/stadsbibliotheek-mechelen>

Careels, Edward. (2020). Opgeroepen op februari 25, 2020, van Inventaris onroerend erfgoed: <https://inventaris.onroenderfgoed.be/personen/660>

De tram in Rijmenam. (1987). Rijmenam.

Een nieuwe wijk in de steigers. (n.d). Opgeroepen op december 27, 2019, van Dijledonk: <https://www.dijledonk.be/>

Erfgoed Agentschap Onroerend. (2019). *Gemeentehuis van Rijmenam*. Opgeroepen op november 30, 2019, van Inventaris.

Erfgoed Agentschap Onroerend. (2019). *Sint-Maartensberg*. Opgeroepen op oktober 30, 2019, van <https://inventaris.onroenderfgoed.be/themas/764>

Erfgoed Agentschap Onroerend. (2019). *Sint-Maartensberg*. Opgeroepen op november 30, 2019, van Inventaris: <https://inventaris.onroenderfgoed.be/themas/764>

Eycken, E. V. (2018, juni 25). *Bonheiden-Rijmenam moet voor N-VA in 2019 nieuwe gemeentenaam worden*. Opgeroepen op december 24, 2019, van nieuwsblad: https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20180613_03560826

Eycken, E. V. (2020, januari 22). *Dijledonk hoopt in 2023 eerste inwoners te verwelkomen*. Opgeroepen op januari 23, 2020, van GVA: https://www.gva.be/cnt/dmf20200121_04815548/nieuwe-wijk-dijledonk-hoopt-in-2023-eerste-inwoners-te-verwelkomen

Geschiedenis Predikherenklooster. (2020). Opgeroepen op maart 10, 2020, van Mechelen: <https://www.mechelen.be/geschiedenis-predikherenklooster>

Goten, F. V. (1987). *Herinneringen uit Rijmenam*. Rijmenam. Opgeroepen op december 21, 2019

Heemkring - Het Hoefijzer. (1969). *Rijmenam*. Rijmenam: Drukkerij Van Nieuwerburgh.

Heemkring 't Hoefijzer. (2005). *Ik verklaar de zitting voor Geopend 200 jaar rijmenams gemeentebestuur 1776-1976*. Rijmenam. Opgeroepen op december 21, 2019

Het Predikheren. (2020). Opgeroepen op maart 10, 2020, van Callebaut architecten: <https://callebaut-architecten.be/project/predikherenklooster-mechelen/>

Historiek. (n.d). Opgeroepen op december 25, 2019, van Imelda ziekenhuis: <https://www.imelda.be/over-imelda/historiek>

House Rot Ellen Berg / architecten de vylder vinck taillieu. (2012, februari 24). Opgehaald van Arch Daily: <https://www.archdaily.com/209414/house-rot-ellen-berg-architecten-de-vylder-vinck-taillieu>

Jouw gemeente in cijfers. (2018). Opgeroepen op december 28, 2019, van Statistiek Vlaanderen: <https://www.statistiekvlaanderen.be/sites/default/files/docs/GM-Bonheiden.pdf>

Mertens, J. (2008). *Stad- en gemeentehuizen*. Opgeroepen op maart 4, 2020, van Inventaris Vlaanderen: <https://inventaris.onroenderfgoed.be/themas/36>

Ontdek de boeiende geschiedenis van In den Bonten Os. (2019). Opgeroepen op december 23, 2019, van Salino: <https://www.salino.be/nl/blog/item/Ontdek-de-boeiende-geschiedenis-van-In-den-Bonten-Os/>

OVAM. (2019, september 18). *Industrieel verleden maakt plaats voor levendige wijk aan de Dijle in Rijmenam*. Opgeroepen op december 21, 2019, van OVAM: <https://www.ovam.be/industrieel-verleden-maakt-plaats-voor-levendige-wijk-aan-de-dijle-in-rijmenam>

Peeters, M. (2014, februari 21). *Rot-Ellen-Berg: ontdebelling van het wonen*. Opgeroepen op maart 29, 2020, van Archined: <https://www.archined.nl/2014/02/rot-ellen-berg-ontdebelling-van-het-wonen/>

Plan-Mer-Screening, Verzoek Tot Ontheffing. (2015, augustus 10). Opgeroepen op Maart 12, 2020, van <https://mer.lne.be/merdatabank/uploads/nthnvg4323.pdf>

Restauratie stadhuis Diksmuide: van gesloten en donker naar open en modern. (2020, maart 16). Opgeroepen op maart 29, 2020, van architectura.be: <https://architectura.be/nl/nieuws/42157/restauratie-stadhuis-diksmuide-van-gesloten-en-donker-naar-open-en-modern>

RUPERT arts and education centre / Audrius Ambrasas Architects . (2013, november 15). Opgeroepen op april 29, 2020, van ArchDaily: <https://www.archdaily.com/448118/rupert-arts-and-education-centre-audrius-ambrasas-architects>

Slow Talk Architecture. (2014, november 8). Opgeroepen op maart 29, 2020, van ARCHIPEL: <https://archipelvzw.be/nl/agenda/482/slow-talk1-slow-talk-architecture>

Stadhuis Diksmuide. (2020). Opgeroepen op maart 10, 2020, van Callebaut architecten: <https://callebaut-architecten.be/project/stadhuis-diskmuide/>

Vaidas, N. (2014, december 15). *May we introduce Rupert*. Opgeroepen op april 29, 2020, van Stylepark: <https://www.stylepark.com/en/news/may-we-introduce-rupert>

Vangeel, L., De Vos, W., & Wauters, S. (2012). *de Sint-Martinusparochie van Rijmenam 1350 jaar geschiedenis*. Rijmenam. Opgeroepen op december 21, 2019

Verbeeck, A. (2018, juni 14). "Zeg niet Bonheiden maar Bonheiden-Rijmenam". Opgeroepen op december 24, 2019, van hln: <https://www.hln.be/in-de-buurt/bonheiden/-zeg-niet-bonheiden- maar-bonheiden-rijmenam~a6b275c4/>

Verhulst, L. (2013, juni 30). *noAarchitecten combineert oud en nieuw in stadhuis Lo-Reninge*. Opgeroepen op april 29, 2020, van Architectra.be: <https://www.architectura.be/nl/nieuws/3505/noaarchitecten-combineert-oud-en-nieuw-in-stadhuis-lo-reninge>

Visscher, L. D. (2019). Eenheid door verval. *A+*, 46, 54-58. Opgeroepen op maart 10, 2020

- Afb. 1: *Situering Bonheiden – Rijmenam*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 2: *Kerk Rijmenam*. [Eigen beeldmateriaal]. (2020).
- Afb. 3: Careels, E. [Plan]. (1905)
- Afb. 4: Careels, E. [schets]. (1905)
- Afb. 5: *Gemeentehuis*. [Foto]. (1907). Geraadpleegd op 2020, april 22, via <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1418269>
- Afb. 6: Bruyninckx, T. [Foto]. (2019). Geraadpleegd op 2020, april 22
- Afb. 7: *Herinneringen uit Rijmenam*. [Foto]. (n.d). Geraadpleegd op 2020, april 22
- Afb. 8: *Herinneringen uit Rijmenam*. [Foto]. (n.d). Geraadpleegd op 2020, april 22
- Afb. 9: *Voormalige Meuropsite*. [Foto]. (n.d). Geraadpleegd op 2019, december 28, via https://www.facebook.com/130180613717782/photos/ms.c.eJw1zMEJADEMA8GODiuWI6f~;xgLR~_TksLDLQ2TsFsfTBPjZ~;H9hrnHaMS1Ghxlivc4~;9ly~;mpBZt.bps.a.130183847050792/130183893717454/?type=3&theater
- Afb. 10: *Kaart Rijmenam*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 11: *Toekomstvisie Meuropsite*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 12: *Toekomstvisie Meuropsite*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 13: *Geopunt* [Kaart]. Geraadpleegd op 2020, april 22, via <http://www.geopunt.be>
- Afb. 14: *Geopunt* [Kaart]. Geraadpleegd op 2020, april 22, via <http://www.geopunt.be>
- Afb. 15: *Geopunt* [Kaart]. Geraadpleegd op 2020, april 22, via <http://www.geopunt.be>
- Afb. 16: *Kaart Rijmenam*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 17: *Kaart Bonheiden*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 18: *Voormalig gemeentehuis Rijmenam*. [Eigen beeldmateriaal]. (2020).
- Afb. 19: *Voormalige onderwijswoning*. [Eigen beeldmateriaal].
- Afb. 20: *Interieur voormalig gemeentehuis*. [Eigen beeldmateriaal]. (2020).
- Afb. 21: *Interieur voormalig gemeentehuis*. [Eigen beeldmateriaal]. (2020).

- Afb. 22: *Interieur voormalig gemeentehuis*. [Eigen beeldmateriaal]. (2020).
- Afb. 23: *Site analyse*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 24: *Site analyse*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 25: *Site analyse*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 26: Careels, E. [Plan]. (1905).
- Afb. 27: Careels, E. [Plan]. (1905).
- Afb. 28: *Huidige situatie*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 29: *Huidige situatie*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 30: Careels, E. [Plan]. (1905)
- Afb. 31: Careels, E. [Plan]. (1905)
- Afb. 32: *Huidige situatie*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 33: *Huidige situatie*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 34: *Huidige situatie*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 35: *Huidige situatie*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 36: *Eenheid door verval*. [Plan]. (2019). Via A+, 46, 54-58.
- Afb. 37: Kramer, L. [Foto]. (n.d). Geraadpleegd op 2020, april 22, via <http://www.kortekniestuhlmacher.nl/projecten/stadsbibliotheek-mechelen>
- Afb. 38: Kramer, L. [Foto]. (n.d). Geraadpleegd op 2020, april 22, via <http://www.kortekniestuhlmacher.nl/projecten/stadsbibliotheek-mechelen>
- Afb. 39: Kramer, L. [Foto]. (n.d). Geraadpleegd op 2020, april 22, via <http://www.kortekniestuhlmacher.nl/projecten/stadsbibliotheek-mechelen>
- Afb. 40: Kramer, L. [Foto]. (n.d). Geraadpleegd op 2020, april 22, via <http://www.kortekniestuhlmacher.nl/projecten/stadsbibliotheek-mechelen>
- Afb. 41: Kramer, L. [Foto]. (n.d). Geraadpleegd op 2020, april 22, via <http://www.kortekniestuhlmacher.nl/projecten/stadsbibliotheek-mechelen>

- Afb. 42: Vercruyse, F. [Foto]. (2015). Geraadpleegd op 2020, april 22, via <https://architectura.be/nl/nieuws/42157/restauratie-stadhuis-diksmuide-van-gesloten-en-donker-naar-open-en-modern>
- Afb. 43: Vercruyse, F. [Foto]. (2015). Geraadpleegd op 2020, april 22, via <https://architectura.be/nl/nieuws/42157/restauratie-stadhuis-diksmuide-van-gesloten-en-donker-naar-open-en-modern>
- Afb. 44: *Inplantingsplan stadhuis Lo-Reninge* [Plan]. (2011). Geraadpleegd op 2020, april 22, via <http://www.noa-architecten.net/>
- Afb. 45: Dujardin, F. [Foto]. (2011). Geraadpleegd op 2020, april 22, via <http://www.noa-architecten.net/>
- Afb. 46: Dujardin, F. [Foto]. (2011). Geraadpleegd op 2020, april 22, via <http://www.noa-architecten.net/>
- Afb. 47: Siteplan Rot-Ellen-Berg [plan]. (n.d). Geraadpleegd op 2020, april 22, via <https://www.archdaily.com/209414/house-rot-ellen-berg-architecten-de-vylder-vinck-taillieu>
- Afb. 48: Dujardin, F. [Foto]. (2011). Geraadpleegd op 2020, april 22, via <https://www.archdaily.com/209414/house-rot-ellen-berg-architecten-de-vylder-vinck-taillieu>
- Afb. 49: Dujardin, F. [Foto]. (2011). Geraadpleegd op 2020, april 22, via <https://www.archdaily.com/209414/house-rot-ellen-berg-architecten-de-vylder-vinck-taillieu>
- Afb. 50: Audrius Ambrasas Architects. [Foto]. (2013). Geraadpleegd op 2020, april 25, via <https://www.archdaily.com/448118/rupe-arts-and-education-centre-audrius-ambrasas-architects>
- Afb. 51: Audrius Ambrasas Architects. [Foto]. (2013). Geraadpleegd op 2020, april 25, via <https://www.archdaily.com/448118/rupe-arts-and-education-centre-audrius-ambrasas-architects>
- Afb. 52: Audrius Ambrasas Architects. [Foto]. (2013). Geraadpleegd op 2020, april 25, via <https://www.archdaily.com/448118/rupe-arts-and-education-centre-audrius-ambrasas-architects>
- Afb. 53: Audrius Ambrasas Architects. [Foto]. (2013). Geraadpleegd op 2020, april 25, via <https://www.archdaily.com/448118/rupe-arts-and-education-centre-audrius-ambrasas-architects>

- Afb. 54: *Ontwerpschets*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 55: *Inplantingsplan*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 56: *Inplantingsplan*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 57: *Huidige situatie zijgevel*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 58: *Onderverdeling programma*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 59: *Ontwerpschets bibliotheek*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 60: *Ontwerpschets bibliotheek*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 61: *Ontwerpschets raadzaal/ leeszaal*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 62: *Ontwerpschets koffiebar*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 63: *Ontwerpplan*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 64: *Ontwerpplan*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 65: *Ontwerpplan*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 66: *Ontwerpplan*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 67: *Ontwerpplan*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 68: *Huidige situatie zijgevel*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 69: *Onderverdeling programma*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 70: *Onderverdeling programma*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 71: *Ontwerpplan*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 72: *Ontwerpplan*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 73: *Ontwerpplan*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 74: *Ontwerpschets co-workspace*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 75: *Ontwerpschets schrijversresidentie*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 76: *Ontwerpschets schrijversresidentie*. [Eigen creatie]. (2020).
- Afb. 77: *Collage onthaal bibliotheek*. [Eigen creatie]. (2020).

